

2008 KRİZİ SONRASI TÜRKİYE VE YÜKSELEN PİYASA EKONOMİLERİNDE BANKACILIK PERFORMANSI: CAMELS ANALİZİ İLE KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME

İlyas ÇELİK¹, K. Batu TUNAY²

Gönderim tarihi: 14.02.2019 Kabul tarihi: 10.09.2020

Öz

2008 finansal krizinin çok hızlı bir biçimde küresel ölçekte yayılması, birçok gelişmiş ülke ekonomisi ve finansal sisteminde ciddi sıkıntılar yaşanmasına neden olmuştur. Söz konusu dönemde Türkiye'nin de aralarında bulunduğu yükselen piyasa ekonomileri ise; finans sektörünün ekonomik büyümeyi desteklemesi ile çok ciddi gelişme göstermişlerdir. Bu çalışmada, 26 yükselen piyasa ekonomisinde faaliyet gösteren ticari bankaların kriz sonrası dönemde nasıl performans sergiledikleri CAMELS analizi ile incelenmiştir. Özellikle Türkiye bankacılık sektörünün diğer ülke bankacılık sektörleri ile karşılaştırmalı analizi gerçekleştirilmiştir.

Türkiye bankacılık sektörünün, diğer yükselen piyasa ekonomilerinin birçoğuna göre 2008 krizine daha hazırlıklı olduğu ve kriz sonrası dönemde bankacılık sisteminin güvenilirliğini koruduğu anlaşılmıştır. 2008-2009 yıllarında diğer yükselen piyasa ekonomilerine göre; sermaye yeterliliği, yönetim kalitesi ve karlılık/etkinlik boyutlarında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olan Türkiye bankacılık sektörü, 2016-2017 yıllarında ise aktif kalitesi, yönetim kalitesi ve karlılık/etkinlik boyutlarında karşılaştırmalı olarak yüksek performans göstermiştir. Türkiye bankacılık sektörü kriz sonrası dönemde, likidite ve piyasa risklerine duyarlılık konularında nispeten kötü performans sergilemiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Yükselen Piyasa Ekonomileri, Bankacılık, Finansal Performans, CAMELS Analizi.

JEL Sınıflandırması: G21, L25, G17

Abstract

The rapid spread of the 2008 financial crisis caused serious problems in many developed countries' economies and financial systems. In this period, emerging market economies have shown serious improvement as the financial sector supports economic growth. In this study, how the commercial banks operating in 26 emerging market economies performed in the post-crisis period were analyzed by CAMELS analysis. In particular, comparative analysis of Turkish banking sector relative to other countries' banking sectors was employed.

It has been concluded that the Turkish banking sector was more prepared for the 2008 crisis than many of the other emerging economies and that the Turkish banking system remained credible in the post-crisis period. Turkish banking sector in 2008-2009 performed high on capital adequacy, management quality and profitability / efficiency dimensions, while it showed a high performance in terms of asset quality, management quality and profitability / efficiency compared to other emerging market economies in 2016-2017. In the post-crisis period, Turkish banking sector showed relatively poor performance in liquidity and sensitivity to market risk issues.

Keywords: Turkey, Emerging Market Economies, Banking, Financial Performance, CAMELS Analysis.

JEL Classification: G21, L25, G17

¹ Dr., Türk Eximbank, ilyascalik7@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7351-553X

² Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulu, batu.tunay@marmara.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9040-5831

1. Giriş

2008 yılında yaşanan finansal kriz neredeyse tüm dünya ekonomilerinde daralmaların yaşanmasına neden olmuştur. Uluslararası Para Fonu (IMF) verilerine göre; 2008 yılının son çeyreği ve 2009 yılının ilk çeyreğinde gelişmiş ülke ekonomilerinde %7-8, yükselen piyasa ekonomilerinde ise %2-3 oranında daralma meydana gelmiştir. Kriz öncesi dönem olan 2007 yılındaki ortalama büyüme oranları dikkate alındığında; kriz döneminde hem gelişmiş ülkelerin hem de yükselen piyasa ekonomilerinin ortalama büyüme oranlarının yaklaşık %10 düştüğü anlaşılmaktadır (Blanchard vd., 2010). Kriz sonrası dönemde, başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerde faiz oranlarının düşürülmesi ve likidite bolluğu yaşanması, yatırımların gelişmiş ülkelere yönelmesine neden olmuştur. Kriz sonrası dönemde çok fazla fon ve yatırım çeken yükselen piyasa ekonomilerinde gerçekleşen yüksek büyüme, bir ölçüde finans sektörünün bu büyümeyi destekleyebilecek kapasitede olmasından kaynaklanmıştır. Nitekim konuyla ilgili yapılan birçok çalışmada finansal gelişimin ekonomik büyümeyi tetiklediği yönünde sonuçlara ulaşılmıştır (Wachtel, 2001; Fink vd., 2005; Levine, 2005).

Birçok ülkede finansal sektör, genel ekonomi içerisinde en büyük paya sahip olan sektör konumundadır. Güçlü bir finansal sektör, ülkelerin ekonomik kalkınması için en önemli faktörlerden biri olarak ele alınmaktadır (Beck vd., 1999). Yapılan birçok çalışmada, finansal piyasaların büyüklüğü ve sermaye piyasalarının derinliği ile gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) arasında çok yüksek pozitif korelasyon bulunduğu ve finansal piyasaların gelişiminin ekonomik büyüme için de en önemli belirleyicilerden biri olduğu ortaya konulmuştur (Levine ve Zervos, 1998; Levine vd., 2000). 2008 yılında finansal piyasalarda başlayan aksaklıkların ülke ekonomilerini çok ciddi bir biçimde etkilemesiyle birlikte güçlü ekonomi için finansal piyasaların ne kadar önemli olduğu tekrar anlaşılmıştır.

Son dönemlerde tüm dünyaya yayılan Covid 19 salgını nedeniyle uluslararası ticaret hacmi büyük ölçüde daralmış, neredeyse durma noktasına gelen ekonomik aktiviteyi canlı tutabilmek için gelişmiş ülkeler başta olmak üzere birçok ülkede genişletici para ve maliye politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Salgının ne boyuta ulaşacağı ve kadar süre etkisini göstereceği, alınan ve alınacak önlemlerin ne boyuta ulaşacağı, salgın sonrası dönemde nasıl bir ekonomik düzenin oluşacağı gibi konulardaki belirsizlikler nedeniyle yükselen piyasa ekonomilerinin salgından nasıl etkilenecekleri bilinmemektedir. Salgın ve salgının tetiklediği resesyon yükselen piyasa ekonomilerini olumsuz etkilerken, uygulanan genişletme politikaları sonucu ortaya çıkabilecek sermaye fazlasının risk iştahının artması durumunda yükselen piyasa ekonomilerine yönelmesi resesyonun olumsuz etkilerini kısmen telafi edebilecektir. Salgının etkisini artırması durumunda ise, yükselen piyasa ekonomil-

erinde yaşanan ekonomik daralma derinleşebilecek, artan risklerden finansal sektör de olumsuz etkilenebilecektir. Tüm belirsizliklere rağmen, 2008 küresel finansal krizinde çok ciddi problemlerle karşılaşan bankaların bu kez yaşanabilecek şoklara daha hazır oldukları düşünülmektedir.

Bu çalışmada 2008 finansal krizi sonrasında, yükselen piyasa ekonomilerinde bankacılık sektörünün nasıl performans göstermiş olduğu ve ilgili ülkelerin yeni döneme ne kadar hazır oldukları ele alınacaktır. Literatürdeki diğer çalışmalar incelendiğinde, 2008 krizi sonrası dönemde yükselen piyasa ekonomilerinin bankacılık sektörlerinin performanslarını karşılaştıran bir çalışma olmadığı, CAMELS analizi ile bankacılık performanslarının incelendiği çalışmaların genellikle tek bir ülkeyle sınırlı kaldığı görülmüştür. Bu çalışma ile tüm dünyada kabul gören CAMELS değerlendirme sistemi kullanılarak yükselen piyasa ekonomilerinin bankacılık performanslarının karşılaştırılması ve birbirlerine karşı üstünlüklerinin ve zayıflıklarının ortaya konulması amaçlanmıştır.

Çalışma, giriş ve sonuç bölümleri dışında üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk ana bölümde, bankacılık sektöründe performans kavramı, performans ölçüm yöntemleri ve CAMELS değerlendirme sistemini içeren literatür kısmına yer verilmiştir. İkinci bölümde, 26 farklı yükselen piyasa ekonomisinin bankacılık sektörlerinin yapıları ve durumu hakkında genel bilgiler sunulmuştur. Üçüncü bölüm olan analiz bölümünde ise; birbirlerinden önemli farklılıklar gösteren ülke bankacılık sektörlerinin performans hesaplamaları yapılarak yükselen piyasa ekonomisi ülkelerin bankacılık sektörlerinin birbirleriyle karşılaştırmalı üstünlük ve zayıflıkları ortaya konulmuştur.

Çalışmada uygulanan yaklaşım ve ortaya konulan sonuçların; denetleyici ve düzenleyici otoriteler, kreditorler ve yatırımcılar ve araştırmacılar açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Düzenleyici ve denetleyici otoriteler; bankacılık performanslarının diğer yükselen piyasa ekonomilerine kıyasla hangi noktalarda güçlü hangi noktalarda zayıf olduğunu görerek geliştirilmesi gereken alanları tespit edebilir ve kendilerinden daha iyi durumda olan ülkelerin uygulamalarından faydalanabilir. Yatırımcılar ve kreditorler, yükselen piyasa ekonomisi olarak kabul edilen ülkelerin bankacılık sektörleri arasındaki farklılıkları görerek daha doğru kredi ve yatırım kararları verebilirler. Araştırmacılar ise, bu çalışmada ortaya konulan yöntemi daha da geliştirerek bankacılık performansı konusunda literatüre yeni katkılar sunabilirler.

2. Literatür Taraması

Finansal sektörün en önemli oyuncularından olan bankalar; tasarrufların etkin ve verimli bir şekilde yönetilmesi, fon arz edenler ile fon talep edenler arasında bu tasarrufların aktarıl-

ması, risklerin çeşitlendirilmesi ve sürekli olarak izlenmesi şeklindeki bir dizi faaliyet ile tasarruf ve yatırım kararlarını etkilemekte ve dolayısıyla ekonomik büyüme üzerinde etki yaratmaktadırlar (Petkovski ve Kjosevski, 2014). Bankaların işlevlerini yerine getirirken çok geniş bir alanda faaliyet göstermeleri, sundukları ürün ve hizmetlerin teknik ve karmaşık olması dolayısıyla tam olarak anlaşılabilirlikleri ve bankaya özgü, sektörel ya da makro düzeyde birçok değişkenden etkilenmeleri banka performanslarının ölçümünü zorlaştırmaktadır. Birçok ülkede finansal piyasalarda rol alan en büyük oyuncular olan bankaların performanslarının ne şekilde ölçüleceği konusu, kamu otoriteleri, düzenleyiciler veya yasa koyucular, yatırımcılar, hissedarlar ve mevduat sahipleri açısından önemli bir konudur (Bektaş, 2013).

Bankacılık performansının nasıl ölçümleneceği konusunda yıllardır birçok yöntem ve metodoloji geliştirilmesine rağmen henüz performans ölçümü konusunda ortak bir görüşe varılamamıştır. Bankacılık sektörünün heterojen yapıda olması, ülke dinamiklerinin farklılığı, bankacılık verileri sunan veri tabanlarının farklı bilgiler içermesi, farklı ülkelerde farklı yasal kısıtlar ve diğer kısıtların bulunması gibi nedenlerle dünya genelinde kullanılan ortak bir performans ölçüm metodu belirlenememiştir (Gavurova vd., 2017).

Bankalar diğer işletmelere oranla daha soyut, karmaşık ve büyük yapılar olduklarından; performans değerlendirmelerinin farklı bir bakış açısı ile ele alınması ve nicel sonuçların yanı sıra nitel sonuçlara da odaklanılması gerektiği düşünülmektedir. Nitel faktörleri de dikkate alan kurumsal karne (balance scorecard) yaklaşımına göre; bankaların performansı ölçümlenirken sadece finansal sonuçlara odaklanmak yetersiz olmaktadır. Kurumsal karne yaklaşımına göre; bankaların finansal sonuçlarının yanı sıra sundukları hizmetlerin kalitesi, müşteri memnuniyet düzeyleri, müşterilerin değişen talep ve ihtiyaçlarını karşılama yetenekleri, iş süreçlerinin etkinliği ve yenilik yapma, öğrenme-gelişme kapasiteleri incelenmelidir (Kaplan; 2009).

Performans ölçümünde nitel sonuçları dikkate almak önemli olsa da, en temel amacı sunduğu ürün ve hizmetler ile topluma fayda sağlamak ve karlarını maksimize ederek yaşamını sürekli kılmak olan bankaların nitel sonuçları finansal sonuçlara dönüştürmesi önem arz etmektedir. Nitekim banka performansları ile ilgilenen karar alıcılar, denetim otoriteleri ve yatırımcılar çoğu zaman finansal sonuçlara; hizmet kalitesi, teknoloji düzeyi, marka bilinirliği gibi nitel değerlerden daha fazla önem vermektedir.

Yalnızca finansal verilere bakarak performans değerlendirmesi yapmak çok yeterli gözükmese de geçmiş dönemlere ilişkin finansal verilerin; genel kabul gören referans değerler, rakiplere ait finansal veriler ya da sektör ortalamaları ile karşılaştırılmasıyla banka performansı hakkında bilgi edinilebilmektedir. Finansal performans ölçümü, kolay ulaşılabilen

ve somut sonuçları yansıtan finansal verilere dayanılarak gerçekleştirildiğinden sıkça uygulanan bir yöntem olabilmektedir (Gavurova vd., 2017). Bu çalışmada, 2008 finansal krizi sonrası dönemde bankaların finansal açıdan nasıl performans sergiledikleri inceleneceğinden performansın nitel boyutu göz ardı edilecek ve banka performans ölçümü finansal açıdan ele alınacaktır.

2.1. Banka Finansal Performansının Ölçümünde Kullanılan Alternatif Yöntemler

Bankacılık sektörünün oldukça karmaşık bir yapıya bürünmüş olmasına rağmen finansal performans ölçümleri temel olarak; karlılık, etkinlik, verimlilik, risklilik ve kaldıraç oranları gibi boyutlar dikkate alınarak yapılmaktadır. Performans ölçümünü gerçekleştiren kişi ya da kuruluşun bakış açısına göre, ölçümde kullanılan boyutlar ve bu boyutların ağırlıkları değişebilmektedir. Örneğin; yatırımcılar karlılık bağlamında performans ölçerken, kamu otoriteleri bankaların performans ölçümlerinde risklilik düzeyine çok daha fazla önem atfetmektedirler. Bankaların performans ölçümleri genel olarak; (1) öz kaynak getiri oranı, aktif getiri oranı gibi değişkenlerle hesaplanan geleneksel yöntemler, (2) ekonomik katma değer (EVA) veya riske göre düzeltilmiş sermaye getirisi (RAROC) gibi değişkenlerle hesaplanan ve pay sahiplerinin kazanç durumlarını dikkate alan ekonomik yöntemler ve (3) fiyat kazanç oranı, kredi temerrüt takası (CDS) gibi değişkenlerle hesaplanan piyasa bazlı yaklaşımlar uygulanarak yapılmaktadır (Karr, 2005).

Bilindiği gibi bankaların üretim ve aracılık olmak üzere iki temel fonksiyonu bulunmaktadır. Üretim fonksiyonunu dikkate alan yaklaşım operasyonel verimliliği etkileyen; şube sayısı, personel sayısı, hesap sayısı, işlem sayısı gibi fiziksel büyüklükleri göz önünde bulundururken, aracılık fonksiyonunu dikkate alan yaklaşım ise; toplam mevduat, kredi, menkul kıymetler portföyü, faiz gelirleri, faiz giderleri gibi parasal büyüklükleri göz önünde bulundurmaktadır. Üretim fonksiyonunu temel alan yaklaşıma göre; bankaların verimlilikleri parametrik ve parametrik olmayan ölçüm yöntemleriyle ölçümlenmektedir.

Barth v.d. (2013) yaptıkları çalışmada, bankaların üretim faaliyetini dikkate alarak banka performansını veri zarflama analizi kullanarak hesapladıkları banka etkinlik puanı olarak ele almışlardır. Söz konusu çalışmada bankaların toplam mevduat, personel giderleri, sabit varlıklar ve kredi kayıp karşılıkları girdilerinin, toplam krediler, gelir getiren varlıklar ve diğer faaliyet karı çıktıklarına dönüşümü sürecindeki etkinlik düzeyi dikkate alınmıştır.

Aracılık fonksiyonunu dikkate alan yaklaşıma göre ise banka performansları genel olarak finansal oranlar ile hesaplanan, uluslararası kabul görmüş olan CAMELS analizi ile ölçümlenmektedir (Mercan vd., 2003). Finansal oranlar, bankaların finansal sağlamlığını ve

yönetim kalitelerini ölçümlemek için kullanılan temel araçlardan biridir (Wirnkar ve Tanko, 2008). Finansal oranlar kullanılarak yapılan performans ölçümlerinde genel olarak, finansal oranların çeşitli kombinasyonları kullanılmakta ve oluşturulan referanslara göre banka finansal göstergelerinin ne şekilde değiştiği ele alınmaktadır (Avkıran, 1994).

Literatürde banka performansları farklı çalışmalarda farklı finansal oranlar kullanılarak ölçümlenmiştir. Bankacılık sektörüne ilişkin düzenlemelerin bankaların gelişimi, verimliliği ve kırılabilirliği üzerindeki etkilerini araştırdıkları çalışmalarında Barth v.d. (2001), toplam mevduatın toplam GSYİH'ye oranı, net kar marjı, sabit maliyetlerin toplam aktiflere oranı ve takipteki kredilerin toplam aktiflere oranı gibi oranlarla banka performansını ölçümlemişlerdir. Bashir (2001), Türkiye, Mısır, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin de yer aldığı 8 Ortadoğu ülkesinde faaliyet gösteren İslami bankaların bankacılık performanslarını karşılaştırdığı çalışmada, banka performanslarını faiz dışı getiri, vergi öncesi karın toplam aktiflere oranı, aktif getiri oranı ve öz kaynak getiri oranı değişkenleri ile ölçümlemiştir.

Naceur ve Omran (2010) tarafından Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki bankalara ilişkin yapılan çalışmada ise, bankaların performans ölçütü olarak bankaların verimlilikleri belirlenmiş ve verimlilik 3 farklı şekilde ölçülmüştür: Aracılık maliyeti, faaliyet performansı ve karlılık. Aracılık maliyeti, net kar marjının faizli aktiflere oranı olarak hesaplanmıştır. Faaliyet performansı, Kwan (2003) tarafından daha önce yapılmış bir çalışmaya benzer şekilde, toplam operasyonel maliyetlerin gelir getiren aktifler ve mevduat toplamına oranı olarak belirlenmiştir. Karlılık boyutu ise aktif getiri oranı kullanılarak hesaplamaya katılmıştır.

Demirguc-Kunt ve Huizinga (1999) yapmış oldukları çalışmada banka karlılığını etkinliğin bir göstergesi olarak kullanmış ve banka performansını vergi öncesi net karın aktiflere oranı değişkeniyle ölçümlemişlerdir. DeYoung ve Rice (2004) ise; net faiz dışı gelirler ile banka finansal performansı arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada, banka finansal performansını kredilerin aktiflere oranı, konut kredilerinin toplam kredilere oranı, ticari kredilerin toplam kredilere oranı, çekirdek mevduatın aktiflere oranı, banka aktif büyüme oranı gibi değişkenleri kullanarak ölçümlemişlerdir. Akhisar ve diğerleri (2015) tarafından Türkiye'de yapılan çalışmada, inovasyonların bankacılık performansı üzerindeki etkilerini ele alınmış ve bankacılık performansı aktif getiri oranı ve öz kaynak getiri oranı olarak ölçümlemiştir.

Bir takım finansal oranları kullanarak banka performansını ölçümlemek literatürde sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Ancak yapılan çalışmalarda, karlılık, sermaye yeterliliği, aktif kalitesi gibi performansın sınırlı bir boyutunu gösteren bir ya da birkaç performans finansal oranı kullanmak, banka performansının eksik bir biçimde ölçülmesi anlamına ge-

lebilmekte ve banka performansları ile ilgili eksik ya da yanlış bilgiler verebilmektedir. Bu nedenle, banka performans ölçümünün yapıldığı çalışmalarda çok ölçütlü karar verme yöntemlerinden sıklıkla yararlanılmıştır. Türkiye’de yapılan çalışmalarda en çok kullanılan yöntemler, AHS - Analitik Hiyerarşi Süreci (Çetin ve Bıtrak, 2010), TOPSİS (Yıldırım ve Demirci, 2017; Çalışkan ve Tamer, 2016; Kandemir ve Karataş, 2016; Tunay ve Akhisar, 2015), ELECTRE (Çağıl, 2011; Yalçiner ve Karaatlı, 2018) ve PROMETHEE (Bağcı ve Rençber, 2014) yöntemleridir. Söz konusu çalışmalarda genellikle CAMELS değerlendirme sistemi bileşenlerinde kullanılan farklı finansal oran setlerinden yararlanılmıştır.

2.2. CAMELS Değerlendirme Sistemi

Bankaların etkinliklerinin ölçülmesi, izlenmesi, risklerin belirlenmesi ve alınması gereken önlemlerin doğru ve zamanında tespit edilebilmesi için bankaların birtakım finansal verileri periyodik olarak takip edilmekte ve bankalar gerek kendi iç bünyelerinde gerekse de denetim otoritelerince sürekli değerlendirmeye tabi tutulmaktadırlar. Bankacılık performansının ölçümüne yönelik olarak son yıllarda birçok model geliştirilmiş olsa da banka performans değerlendirmesinde en sık kullanılan modellerden biri CAMELS modelidir (Roman ve Şargu, 2013).

CAMELS analizi ilk olarak ABD’de denetim otoriteleri tarafından oluşturulmuş ve ticari bankaların genel performans değerlendirmeleri yapılırken kullanılmıştır (Rose ve Hudgins, 2010). Asıl adı Tekdüzen Finansal Kurumlar Dereceleme Sistemi (Uniform Financial Institutions Rating System / UFIRS) olan bu değerlendirme sistemi, öncelikli olarak ticari bankaların risk bazlı denetimlerinde genel durum tespiti yapmak için oluşturulmuş, daha sonrasında ise kullanım alanı genişletilerek uzaktan denetim faaliyetlerinde de kullanılmıştır (Kaya, 2001). Denetim faaliyetlerinde kullanılmak üzere oluşturulan CAMELS analizi, bankaların temerrüde düşme olasılıklarını hesaplamak ve bankacılık performanslarını ölçümlemek için çok kullanışlı ve doğru sonuçlar üreten bir model olarak bilinmektedir (Salhuteru ve Wattimena, 2015).

CAMELS bankaların finansal performanslarının temel göstergesi olan 6 ana bileşenden oluşmaktadır. Sermaye yeterliliği (Capital adequacy), aktif kalitesi (Asset quality), yönetim kalitesi (Management adequacy), kazanç durumu (Earnings), likidite durumu (Liquidity) ve piyasa risklerine duyarlılık (Sensitivity to market risk) bileşenlerinden oluşan CAMELS analizi adını da bu bileşenlerin İngilizce karşılıklarının ilk harflerinden almaktadır (Doupoupos ve Zopounidis, 2010). Başlangıçta piyasa risklerine duyarlılık bileşeni modele katılmadan uygulanan yöntem, özellikle kriz dönemlerince çok ciddi boyuta ulaşan faiz riski, kur riski gibi piyasa risklerine duyarlılık bileşeninin de modele eklenmesiyle birlikte

CAMELS analizi halini almıştır (Hays vd., 2009). CAMELS analizi yapılırken bankalar her bir alt bileşen için ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Alt bileşenlerin her biri içi çeşitli finansal oranlar kullanılmakta ve bu finansal oranlara göre performans hesaplaması yapılmaktadır. Hangi finansal oranların kullanılacağı ve her bir oranın ağırlığının ne olacağı tamamen analizi gerçekleştiren kişinin subjektif kararlarıyla belirlenmektedir. (Rostami, 2015). CAMELS analizi yapılan farklı çalışmalarda hangi oranların kullanıldığı ilgili literatür derlenerek Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: CAMELS Analizi Yapılan Makalelerde Kullanılan Finansal Oranlar

Makale	Bileşen	Kullanılan Finansal Oranlar
Günsel (2005)	Sermaye Yeterliliği	Sermayenin aktiflere oranı/ Kredilerin aktiflere oranı
	Aktif Kalitesi	Kredilerin aktiflere oranı
	Yönetim Kalitesi	Faaliyet giderlerinin aktiflere oranı/ Faiz giderlerinin mevduatlara oranı
	Karlılık/Etkinlik	Net karın aktiflere oranı/ Faiz gelirlerinin aktiflere oranı
Dinçer vd. (2011)	Likidite	Likit varlıkların mevduata oranı/ Mevduatın kredilere oranı
	Piyasa Risklerine Duyarlılık	Aktif büyüklüğüne göre sektördeki payı
	Sermaye Yeterliliği	Öz kaynakların risk ağırlıklı varlıklara oranı/ Öz kaynakların aktiflere oranı/ Öz kaynakların mevduat ve mevduat olmayan kaynaklara oranı
	Aktif Kalitesi	Finansal aktiflerin toplam aktiflere oranı/ Kredilerin ve alacakların aktiflere oranı/ Duran varlıkların aktiflere oranı
Hays vd. (2009)	Yönetim Kalitesi	Faiz giderlerinin toplam giderlere oranı/Faiz gelirlerinin toplam gelire oranı/ Gelirlerin giderlere oranı
	Karlılık / Etkinlik	Dönem net karının aktiflere oranı/ Dönem net karının öz kaynaklara oranı
	Likidite	Likit varlıkların aktiflere oranı/ Likit varlıkların kısa vadeli borçlara oranı/Likit varlıkların mevduat ve mevduat olmayan kaynaklara oranı
	Piyasa Risklerine Duyarlılık	Aktif büyüklüğüne göre sektördeki payı/ Mevduat büyüklüğüne göre sektördeki payı/ Kredi ve alacak toplamının sektör aktif büyüklüğüne oranı
Hays vd. (2009)	Sermaye Yeterliliği	Sermayenin aktiflere oranı
	Aktif Kalitesi	-
	Yönetim Kalitesi	Personele ödenen ücret ve yan hakların ortalama aktiflere oranı
	Karlılık/Etkinlik	Aktif getiri oranı
Hays vd. (2009)	Likidite	Likidite oranı
	Piyasa Risklerine Duyarlılık	Faize duyarlı aktif ve pasiflerin gayri safi yurt içi hasılaya oranı

Makale	Bileşen	Kullanılan Finansal Oranlar
Kaya (2001)	Sermaye Yeterliliği	Sermaye yeterlilik oranı/ Döviz pozisyonunun öz kaynaklara oranı/ Dönem net karının ort. aktiflere oranı/ Öz kaynak ve kar toplamının aktiflere oranı
	Aktif Kalitesi	Takipteki kredilerin toplam kredilere oranı/ İştirakler, bağlı değerler ve sabit kıymetler toplamının aktiflere oranı/ Duran varlıkların aktiflere oranı
	Yönetim Kalitesi	Takipteki kredilerin toplam kredilere oranı/ Şube başına net kar oranı/ Faaliyet giderlerinin aktiflere oranı
	Karlılık/Etkinlik	Net karın ortalama aktiflere oranı/ Net karının ortalama öz kaynaklara oranı/ Vergi öncesi karın ortalama aktiflere oranı/ Gelir gider oranı
	Likidite	Likit varlıkların aktiflere oranı/ Yabancı para likit varlıkların yabancı para kaynaklara oranı/ Net çalışma sermayesinin aktiflere oranı
	Piyasa Risklerine Duyarlılık	Menkul kıymetlerin aktiflere oranı/ Menkul kıymetlerin kredilere oranı/ Döviz varlıkların döviz kaynaklara oranı/ Net faiz gelirinin aktiflere oranı/ Döviz pozisyonunun öz kaynaklara oranı
	Sermaye Yeterliliği Aktif Kalitesi	Sermaye yeterlilik oranı/ Öz kaynakların aktiflere oranı/ Problemlı kredilerin toplam kredilere oranı/ Kredi kayıp karşılıklarının net faiz gelirlerine oranı/ Kredilerin aktiflere oranı
Roman ve Şargu (2013)	Yönetim Kalitesi	Faaliyet giderlerinin aktiflere oranı/ Faiz giderlerinin mevduatlara oranı
	Karlılık/Etkinlik	Aktif getiri oranı/ Öz kaynak getiri oranı/ Giderlerin gelirlere oranı
	Likidite	Likit varlıkların mevduat ve kısa vadeli fonlara oranı/ Net kredilerin mevduat ve kısa vadeli fonlara oranı
	Piyasa Risklerine Duyarlılık	Aktif büyüklüğüne göre sektördeki payı
	Likidite	Kredilerin mevduatlara oranı
Salhuteru ve Wattimena (2015)	Sermaye Yeterliliği Aktif Kalitesi	Sermaye yeterlilik oranı
	Yönetim Kalitesi	-
	Karlılık/Etkinlik	Vergi öncesi karın aktiflere oranı/ Aktif getiri oranı/ Net kar marjı
	Likidite	Kredilerin mevduatlara oranı
	Piyasa Risklerine Duyarlılık	-
	Sermaye Yeterliliği	Ana ve katkı sermaye toplamının risk ağırlıklı varlıklara oranı
	Aktif Kalitesi	Karşılık ayrılmamış olan takipteki kredilerin toplan kredilere oranı
Christopoulos vd. (2011)	Yönetim Kalitesi	Yönetim giderlerinin satışlara oranı
	Karlılık/Etkinlik	Aktif getiri oranı/ Öz kaynak getiri oranı
	Likidite	Kredilerin mevduatlara oranı/ Likit varlıkların aktiflere oranı
	Piyasa Risklerine Duyarlılık	Menkul kıymetlerin aktiflere oranı

Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, CAMELS analizi ile performans ölçümünün dünya genelinde ve Türkiye’de yapılan birçok çalışmada uygulandığı görülmüştür. CAMELS analizi öncelikli olarak ABD’de uygulandığı için konuyla ilgili yapılan ilk çalışmalar ABD’de yoğunlaşmıştır. Cole ve Gunther (1995) tarafından ABD’de yapılan çalışmada, CAMELS analizinin sermaye yeterliliği, aktif kalitesi ve likidite boyutlarının göstergesi niteliğindeki bilanço kalemlerinin, bankaların temerrüde düşme olasılıklarının göstergesi niteliğindeki istatistiksel olarak anlamlı ve çok önemli bilanço kalemleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir çalışmalarında Cole ve Gunther (1998), CAMELS reytinglerinin sadece performans değerlendirmesinin ilk yapıldığı zamanlarda önemli bilgiler sağladığı, değerlendirmenin üzerinden bir iki çeyrek dönem geçtiğinde CAMELS reytinglerinin güncelliğini yitirdiği sonucuna ulaşmışlardır.

Çekya’da yaptıkları çalışmada Derviz ve Podpiera (2008), bankaların CAMELS reytingleri ile S&P reytinglerini incelemiş ve sermaye yeterliliği, kredilerin toplam aktiflere oranı ve riske maruz toplam aktiflerin CAMELS reytinglerini etkileyen önemli değişkenler olduğunu tespit etmişlerdir. Çalışmada kullanılan teknikle, CAMELS reytinglerinin önce- den belirlenemediği, S&P reytinglerinin ise büyük ölçüde tahmin edilebildiği belirtilmiştir.

Avrupa ülkelerinde yaptıkları çalışmada Poghosyan ve Cihak (2009), bankaların finansal olarak sıkıntıya düşme olasılıklarını arttıran nedenleri ve erken uyarı sistemlerini araştırmışlardır. CAMELS analizinin sermaye, aktif kalitesi ve karlılık bileşenlerine konulacak eşik değerlerin bankacılıkta önemli bir erken uyarı sistemi oluşturacağı, maliyet gelir oranı ve temel likidite oranlarının ise bankaların temerrüt olasılıklarının önemli bir göstergesi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Hisse senedi fiyatları gibi piyasa değişkenlerinin banka temerrüt olasılığı hakkında önemli bilgiler içerdiğinin belirtildiği çalışmada, Z skoru gibi muhasebe bazlı değişkenlerin ise CAMELS analizine ek bir bilgi sağlamadığı ortaya konulmuştur.

Çin’de yapılan çalışmada banka performansı ile CAMELS bileşenlerinde kullanılan finansal oranlar arasındaki ilişki incelenmiş, performans ölçümü olarak aktif getiri oranı ve öz kaynak getiri oranı kullanılmıştır. Risk ağırlıklı sermaye yeterlilik oranı, problemlı kredilerin toplam kredilere oranı, giderlerin gelirlere oranı, net faiz marjı ve kredilerin mevduatlara oranı gibi CAMELS analizinde sık kullanılan finansal oranların aktif getiri oranıyla; giderlerin gelirlere oranı, yönetim giderlerin aktiflere oranı, kredilerin mevduata oranı gibi rasyoların ise öz kaynak getiri oranıyla istatistiksel olarak anlamlı ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. CAMELS analizinin önemli bir performans ölçüm yöntemi olduğu belirtilmiştir (Liu ve Pariyaprasert, 2014).

Malezya’da yapılan çalışmada, banka performanslarının ölçümünde CAMELS analizi yöntemi uygulanmış ve sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, karlılık, likidite boyutlarının banka performans ölçümünde çok önem arz ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Banka performansının göstergesi olarak yönetim kalitesi boyutunun önemli olduğuna yönelik bulgulara ulaşılmamasının, söz konusu bileşeni oluşturan finansal rasyoların Malezya bankacılık sektörü için uygun olacak şekilde seçilmemiş olmasından kaynaklanmış olabileceği belirtilmiştir (Muhmad ve Hashim, 2015).

Türkiye’de CAMELS analizi gerek karar vericiler gerekse de araştırmacılar tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) 2004 yılında, CAMELS analizine benzer bir yaklaşımla Bankacılık Performans Endeksi (BDDK-PE) oluşturmuştur. BDDK, söz konusu endeksin oluşturulma nedenini, bankaların amaç fonksiyonunda yer alan ölçütlerin tek bir gösterge ile ifade edilmesi ve/veya izlenmesinin çoğunlukla mümkün olamaması şeklinde açıklamıştır. BDDK-PE’de sektör performansının temel ölçütleri olarak belirlenen likidite, öz kaynak yeterliliği, kur (döviz) riski, karlılık ve aktif kalitesi bloklarına ilişkin olarak seçilen 10 adet gösterge kullanılmıştır. Seçilen göstergeler öncelikle ait oldukları blokta endekse dönüştürülmüş, sonraki aşamada ise bu endekslerin ağırlıklı ortalamaları alınarak bileşik endeks hesaplanmıştır. BDDK tarafından oluşturulan endekste CAMELS analizinin yönetim kalitesi boyutu dışında kalan 5 boyutun dikkate alındığı görülmektedir (BDDK, 2004).

CAMELS analizi kullanılarak Türkiye bankacılık sektörünün incelendiği çalışmada Kaya (2001), Türkiye’de faaliyet gösteren 45 bankanın 1997 ve 2000 yılları arasındaki performanslarını CAMELS analizi ile değerlendirmiştir. Analiz sonucunda başarılı gözükten ancak Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) kapsamına alınan bankaların %17 gibi düşük bir oranda çıkması sonucu, CAMELS analizinin ülkemizde etkin bir şekilde kullanılabilmesi şeklinde yorumlanmıştır.

Çinko ve Avcı’nın (2008) çalışması, elde edilen bulguların önemli oranda farklılığı ile literatürdeki diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Söz konusu çalışmada, Türkiye’de faaliyet gösteren 44 bankanın 1996-2000 yılları arası döneme ilişkin CAMELS analizleri gerçekleştirilmiş ve 2001 krizi döneminde TMSF’ye devredilen bazı bankaların CAMELS analiz sonuçlarının, faaliyetlerini sürdüren bazı bankalardan daha iyi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak, CAMELS analizinin Türkiye’de kullanılmasının fazla yarar sağlayamayabileceği ileri sürülmüştür.

Şen ve Solak (2011) 1995-2008 arası dönem bankacılık performanslarını CAMELS analizi ile inceledikleri çalışmada, 2001 krizi sonrası dönemde banka performanslarının iyileşme eğilimine girdiği, kamu bankalarındaki iyileşmenin diğer bankalardan daha fazla

olduğu, yabancı bankaların performanslarının 2008 Finansal Krizi öncesinde kötüleştiği gibi bulgulara ulaşmışlardır. Söz konusu çalışmada, CAMELS analizinin krizin ne zaman gerçekleşeceğini tahmin etmede başarılı olmasa da banka risklilik düzeylerini ölçmede fazlasıyla başarılı bir analiz yönetimi olduğu sonucuna varılmıştır.

Dinçer ve diğerleri (2011) tarafından yapılan çalışmada, 2008 krizine diğer ülke bankalarından daha hazır yakalanan Türk bankalarının özellikle karlılık noktasında gösterdikleri yüksek performansla krizden çok fazla etkilenmedikleri ortaya konulmuştur. CAMELS analizinde kullanılan finansal oranların, bankacılık sektörü performans sonuçlarını yansıtan önemli parametreler oldukları sonucuna varılmıştır. Güney ve Iğın (2015) yaptıkları çalışmada benzer sonuçlara ulaşmış, Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların 2000-2001 krizinden çok fazla etkilenmekle birlikte, 2008 Finansal Krizi’ne daha hazırlıklı yakalandıklarını tespit etmişlerdir. Çalışmanın sonucunda, CAMELS analizinin banka yöneticilerine, yatırımcılara, risk yöneticilerine ve analistlere bankaların verimlilikleri, finansal sağlımlıkları dolayısıyla da finansal performansları hakkında önemli bulgular sağlayabileceği ve bir erken uyarı sistemi gibi çalışarak bankaların olası başarısızlıklarını öngörebileceği belirtilmiştir.

Dinçer ve diğerleri (2015) yaptıkları çalışmada; CAMELS analizi bileşenleri ile bankaların Moody’s tarafından verilen reyting notlarını karşılaştırmışlardır. Söz konusu çalışmada, sermaye yeterliliği ile karlılık bileşenini oluşturan finansal oranların banka reyting notları ile bir ilişkisi olmadığını, buna karşın diğer bileşenleri oluşturan finansal oranların banka reyting notu ile anlamlı bir ilişkisi olduğunu tespit etmişlerdir.

CAMELS analizi sonuçları ile uluslararası derecelendirme kuruluşlarının reyting notlarının karşılaştırıldığı bir başka çalışmada, Ghazavi ve Bayraktar (2017), Türkiye’de faaliyet gösteren 6 bankanın 2005-2016 dönemi sonuçlarını incelemişlerdir. Çalışma sonucunda, reyting notlarının bankaların güncel durumunu tam olarak yansıtamadığı, gecikmeli olarak banka performansını ölçümlemekle birlikte uzun dönemde bankaların istikrarı hakkında bilgi verebildiği belirtilmiştir. CAMELS analizinin ise, bankanın güncel mali durumunu anında yansıtabildiği, performansı olumsuz etkileyen noktaları tespit etmeye imkân sağladığı, bu nedenle banka reytinglerini kötü etkileyen sorunlara hemen müdahale etme fırsatı sağladığı ortaya konulmuştur.

Çalışmanın analiz bölümüne geçilmeden önce Türkiye ve diğer yükselen piyasa ekonomilerinde bankacılık sektörlerinin durumları, yapıları ve genel görünümleri hakkında kısaca bilgi verilerek elde edilen sonuçların daha etkin bir şekilde değerlendirilmesi sağlanmaya çalışılacaktır.

3. Türkiye ve Diğer Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Bankacılık Sektörü Genel Görünümü

Türkiye’de 2000-2001 yıllarında yaşanan kriz döneminde, finansal sistem tam anlamıyla çökme noktasına gelmiştir. Yaşanan krizle birlikte bankacılık sektöründeki yetersiz düzenlemeler, denetim eksiklikleri, kötü yönetim uygulamaları gibi zafiyetler ortaya çıkmıştır. Haziran 2000’de 81 olan banka sayısı birçok bankanın kriz döneminde batması ya da faaliyetlerini tek başlarına sürdüremeyecek duruma düşüp diğer bankalarla birleşmesi sonucu, Kasım 2002’ye gelindiğinde 55’e düşmüştür.

Bankacılık sektörüne ilişkin düzenleme ve denetimin etkinliğinin artırılması ve bağımsız bir karar alma mekanizmasının oluşturulması amacıyla; 1999 yılında bankacılık sektörünün yeniden düzenlenmesi ve sektöre ilişkin tek bir bağımsız denetleyici ve düzenleyici kurumun kurulması kararlaştırılmıştır. 23 Haziran 1999 tarihinde yayımlanan 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile BDDK’nın kurulmasına karar verilmiş ve BDDK Ağustos 2000’de faaliyetlerine başlamıştır. İdari ve mali olarak özerk statüde bulunan BDDK’nın kurulmasıyla, bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesindeki parçalı yapı ortadan kaldırılmıştır (BDDK, 2012). Finansal sektörde yaşanan sorunları gidermek ve bankacılık sektörüne güveni yeniden inşa etmek amacıyla bir dizi düzenleme yapılmış, bankacılık sektörünün denetim ve gözetimi uluslararası standartlara kavuşturulmuş ve kamu bankaları finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılmıştır. IMF ile yapılan stand-by anlaşması doğrultusunda finansal sektör yeniden yapılandırılmış, TCMB’nin müdahaleleriyle de sistemin yeniden işlerlik kazanması sağlanmıştır. 2005 yılında hayata geçirilen 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile bankacılık sektörüne güvenilirlik kazandırılmaya çalışılmış ve sektörün şeffaflığı arttırılmıştır (Arslan-Coşkun ve Eken, 2015). 2001 krizi sonrasında kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, sorunlu bankaların finansal sistemden çıkarılması, bankaların sermaye ve likidite yapılarının sağlamlaştırılması gibi önlemler alınması ve 2008 krizinin en büyük nedenlerinden olan subprime mortgage kredilerin ve karmaşık türev enstrümanların ağırlıklı olarak geleneksel bankacılık ürünleri sunan Türk bankalarının bilançolarında çok az yer tutması gibi yapısal özellikler sebebiyle krizin Türk bankacılık sektörüne etkileri çok sınırlı düzeyde kalmıştır (Çağlı, 2011).

2008 finansal krizi sonrası dönemde gelişmiş ülkelerde çok ciddi sorunlar ortaya çıkmasına rağmen, Türkiye ve diğer yükselen piyasa ekonomileri çok hızlı bir şekilde krizin etkilerini atlatarak çok yüksek büyüme rakamlarına ulaşmışlardır. Türkiye’de yaşanan 2000-2001 krizine benzer şekilde, yükselen piyasa ekonomilerinin birçoğu 2008 krizi öncesi dönemde önemli bazı krizler atlattığı ve edindikleri tecrübeler ve uyguladıkları politikalarla

2008 finansal krizine daha hazırlıklı olarak yakalanmışlardır. Krizin, gelişmiş ülkelerin finans piyasalarında başlaması ve yükselen piyasa ekonomilerinin söz konusu piyasalarda gelişmiş ülkeler kadar işlem hacminin olmaması yükselen piyasa ekonomilerinin krizden başlangıçta çok fazla etkilenmemelerini sağlamıştır. Krizden sonraki dönemde, gelişmiş ülkelerde sermaye getirilerinin düşmesiyle sermaye yükselen piyasa ekonomilerine yönelmiş, söz konusu ülkelerde yatırımlar artarak ekonomilerin toparlanması hızlanmıştır. Uluslararası Para Fonu (IMF) verilerine göre; 2008-2017 yılları arasında dünya genelinde %3,4, gelişmiş ülkelerde %1,3, Türkiye’de ve yükselen piyasa ekonomilerinde ise %5,1 oranında ekonomik büyüme gerçekleşmiştir (IMF, 2018b). Dünya nüfusunun yaklaşık %85’inin yaşamını sürdürdüğü yükselen piyasa ekonomisi ülkeler, gelişmiş ülkelere oranla daha genç ve dinamik bir nüfusa sahip olmaları, artan işgücüne paralel üretim hacimlerini de giderek artırmaları ve birçok sektör için çok önemli tüketim pazarları olmaları dolayısıyla son yıllarda tüm dünyanın ilgisini çekmeyi başarmışlardır (Bussiere vd., 2014).

Belirli özellikleri nedeniyle birçok çalışmada aynı grup içerisinde ele alınan yükselen piyasa ekonomilerinin Tablo 2’de yer alan temel göstergeleri incelendiğinde; en yüksek nüfusa sahip olan Çin’in en az nüfusa sahip ülke olan Katar’da nüfus olarak 525 kat büyük olduğu, gayri safi yurt içi hasıla bakımından ülkeler arasında önemli farklılıklar bulunduğu görülmektedir. Mısır’da yaklaşık %30, Türkiye’de yaklaşık %11 olan enflasyon oranlarının Fas, Katar ve Tayland’da %1’in altında olduğu, Güney Afrika ve Yunanistan’da ise işsizliğin önemli bir sorun olduğu anlaşılmaktadır.

Yükselen piyasa ekonomilerinde bankacılık sektörlerinin durumu incelendiğinde; 2016 yılı verilerine göre Çin’de yaklaşık 4000 bankanın faaliyet gösterdiği görülmüştür. Rusya, Polonya ve Katar’da 500’den fazla, Malezya, Güney Kore ve Pakistan’da ise 20’den az banka faaliyet göstermekteyken Türkiye’de 2016 yılı itibarıyla 52 banka faaliyetlerini sürdürmektedir. Bankaların sahiplik durumları incelendiğinde ülkeler arasında önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. Hindistan’da kamu bankalarının toplam bankacılık aktifleri içerisindeki payı %67 seviyesindeyken, verilerine ulaşılamadığı için net olarak bilinmese de Çin’de, kamu bankalarının payının Hindistan’dan bile daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Rusya, Güney Kore, Tayvan, Brezilya Endonezya, Türkiye kamu payı fazla olan diğer ülkeler olarak sıralanmaktadır. Türkiye’de kamu bankaların toplam aktif payları %34 seviyesindedir. Güney Afrika, Meksika ve Yunanistan’da 2016 yılı itibarıyla hiç kamu bankası bulunmazken, Çekya, Romanya, Macaristan, Kolombiya ve Filipinler’de ise kamu bankalarının toplam aktif payları %10’un altındadır (Dünya Bankası, 2019).

Tablo 2: Yükselen Piyasa Ekonomilerine İlişkin Temel Göstergeler (2017)

Ülke	Ülke ISO Kodu	Nüfus (Bin Kişi)	GSYİH (Milyon USD)	Enflasyon (%)	İşsizlik (%)	Ortalama Büyüme (%) ³
Birleşik Arap Emirlikleri	ARE	9.400	382.575	1,97	1,67	2,93
Brezilya	BRA	209.288	2.055.506	3,45	13,32	1,59
Çekya	CZE	10.591	215.726	2,45	2,89	1,56
Çin	CHN	1.386.395	12.237.700	1,59	4,68	8,26
Endonezya	IDN	263.991	1.015.539	3,81	4,18	5,46
Fas	MAR	35.740	109.139	0,75	9,33	3,93
Filipinler	PHL	104.918	313.595	2,85	2,35	5,61
Güney Afrika	ZAF	56.717	349.419	5,18	27,33	1,77
Güney Kore	KOR	51.466	1.530.751	1,94	3,73	3,10
Hindistan	IND	1.339.180	2.597.491	3,33	3,52	7,04
Katar	QAT	2.639	167.605	0,3	0,12	8,30
Kolombiya	COL	49.066	309.191	4,31	8,85	3,59
Macaristan	HUN	9.781	139.135	2,35	4,16	1,08
Malezya	MYS	31.624	314.500	3,87	3,41	4,74
Meksika	MEX	129.163	1.149.919	6,04	3,42	2,07
Mısır	EGY	97.553	235.369	29,50	12,08	3,90
Pakistan	PAK	197.016	304.952	4,09	4,04	3,74
Peru	PER	32.165	211.389	2,80	3,59	4,90
Polonya	POL	37.976	524.510	2,08	4,89	3,32
Romanya	ROU	19.587	211.803	1,34	4,93	2,52
Rusya	RUS	144.495	1.577.524	3,68	5,20	1,19
Şili	CHL	18.055	277.076	2,18	6,96	3,01
Tayland	THA	69.038	455.221	0,67	1,08	3,05
Tayvan	TWN	23.571	579.300	1,1	3,76	-
Türkiye	TUR	80.745	851.102	11,14	11,26	5,09
Yunanistan	GRC	10.760	200.288	1,12	21,49	-2,82

Kaynak: İşsizlik oranları Uluslararası Çalışma Örgütü, diğer veriler ise Dünya Bankası veri tabanından temin edilerek yazar tarafından oluşturulmuştur.

³ 2008-2017 yılları arası ortalama büyüme rakamlarını göstermektedir.

Bankacılık sektöründe yabancı paylarının durumu incelendiğinde 2016 yılı itibariyle; Avrupa ülkeleri olan Romanya, Çekya, Macaristan ve Orta Doğu ülkesi olan Katar'da yabancı bankaların toplam bankacılık aktiflerinin %50'sinden fazlasına sahip oldukları, diğer bir Avrupa ülkesi olan Yunanistan'da ise hiçbir yabancı bankanın faaliyet göstermediği görülmektedir. Asya ülkeleri olan Çin, Güney Kore, Hindistan, Malezya ve Filipinler' ile Avrupa ülkesi olan Polonya'da yabancı bankalar toplam aktiflerin %10'undan azına sahiptirler. Türkiye'de yabancı bankaların toplam aktif payları yaklaşık %34 iken diğer yükselen piyasa ekonomilerinde de yabancı bankalar %10-50 arasında paya sahiptirler. Sahiplik durumlarına göre banka aktif payları Tablo 3'te yer almaktadır. (Dünya Bankası, 2019).

Tablo 3: Sahiplik Durumlarına Göre Banka Toplam Aktif Payları (2016)

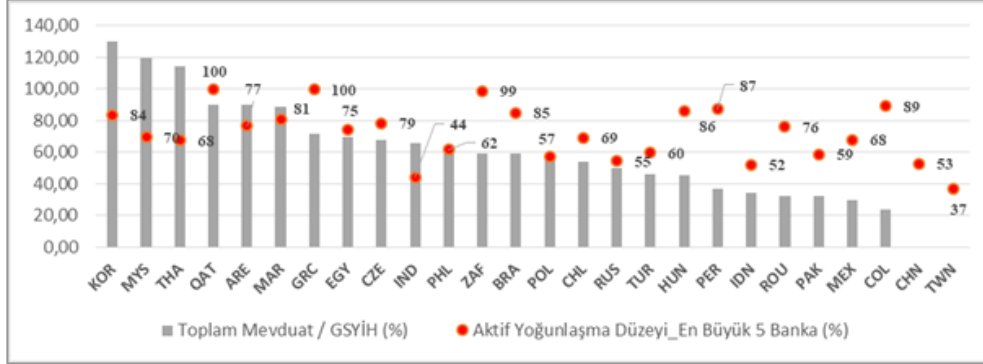
Ülke	Banka Sayısı	Kamu Bankalarının Toplam Aktif Payları (%)	Yabancı Bankaların Toplam Aktif Payları (%)
Brezilya	176	46.7	15.1
Çekya	45	2	88
Çin	3986	-	1.3
Endonezya	116	39.6	23
Fas	47	17.2	48.6
Filipinler	55	5.5	49
Güney Afrika	32	0	19.26
Güney Kore	18	50	2.8
Hindistan	92	67.47	6.2
Katar	594	25.2	56.6
Kolombiya	25	4.35	26.2
Macaristan	109	9.77	73.19
Malezya	17	24	5
Meksika	54	0	21.26
Pakistan	19	16.8	16.4
Peru	34	20.3	49
Polonya	602	14.3	7.8
Romanya	37	8.2	91.3
Rusya	623	59.1	13
Şili	22	16.43	44.61
Tayland	30	15	26
Tayvan	39	49	14.57
Türkiye	52	33.8	29.4
Yunanistan	38	0	0

Kaynak: Dünya Bankası Denetim ve Düzenleme Anketi (2019)

Beş büyük bankanın toplam bankacılık aktifleri içerisindeki payı olarak hesaplanan bankacılık sektöründeki aktif yoğunlaşma düzeyi Grafik 1'de de görüleceği üzere; Katar, Yunanistan ve Güney Afrika'da yaklaşık %100 ile en yüksek değerlere sahipken, sırasıyla Tayvan, Hindistan, Endonezya ve Çin gibi Asya Pasifik ülkelerinde en düşük değerlere sahiptir. Türkiye'de beş büyük banka toplam aktiflerin yaklaşık %55'ine sahiptirler. Top-

lam banka mevduatlarının gayri safi yurt içi hasılaya oranının, Güney Kore, Malezya ve Tayland'da %100'den fazla olduğu görülmektedir. Türkiye'de yaklaşık %46 seviyesinde olan mevduat/GSYİH oranı; Kolombiya, Meksika ve Pakistan'da en düşük düzeydedir. Verileri yayınlanmadığı için Çin ve Tayvan'da banka mevduatlarının gayri safi yurt içi hasılaya oranının ne düzeyde olduğu bilinmemektedir.

Grafik 1: Bankacılık Sektörü Mevduat Büyüklüğü ve Aktif Yoğunlaşma Düzeyi (2016)

Kaynak: Dünya Bankası Küresel Finansal Gelişim Veri Tabanı (2018)

Bankaların hizmet sundukları kanalların müşterilerden çok uzak olması müşterilerin finansal hizmetlerden yararlanma düzeyini azaltmaktadır. Hizmet sunulan kanallar ne kadar yoğun olursa ülkede finansal hizmetlere erişim o derece artış göstermektedir (Demirgüç-Kunt ve Klapper, 2012). Bankacılık sektöründe şubeleşme, müşterilere hizmet sunma noktasında en fazla kullanılan yöntemlerin başında gelmektedir. IMF tarafından hazırlanan Finansal Erişim Anketi (Financial Access Survey) sonuçlarına göre; kişi başına en fazla banka şubesi Kolombiya'da bulunmaktadır. Tablo 4 incelendiğinde; Polonya ve Rusya şubeleşmenin yoğun olduğu diğer ülkeler olarak görülmektedir. ATM sayıları incelendiğinde ise; Güney Kore ve Rusya'da banka ATM'lerinin dağıtım kanalı olarak çok yoğun kullanıldıkları anlaşılmaktadır. Mısır gerek şube gerekse de ATM sayıları bakımında diğer yükselen piyasa ekonomilerinin oldukça altında kalmaktadır. Türkiye'de ise banka şube ve ATM sayılarının diğer yükselen piyasa ekonomilerinin ortalamalarından daha fazla olduğu anlaşılmaktadır (IMF, 2018c)

Tablo 4: 100.000 Kişiye Düşen Şube ve ATM Sayıları (2016)

Ülke	Banka Şubesi Sayısı	ATM Sayısı
Kolombiya	257.7	40.58
Rusya	32.88	172.97
Polonya	31.15	68.51
Romanya	28.69	68.59
Yunanistan	26.82	58.69
Fas	24.61	26.1
Çekya	23.65	50.64
Brezilya	20.67	114
Türkiye	19.13	79.05
Endonezya	17.76	53.31
Güney Kore	16.92	278.73
Şili	16.01	55.65
Macaristan	15.15	57.31
Meksika	14	50.71
Hindistan	13.55	19.71
Tayland	12.62	113.55
Katar	12.44	68.05
Malezya	10.66	51.12
Güney Afrika	10.5	69.28
Pakistan	10.04	8.79
Filipinler	8.84	25.27
Çin	8.45	76.37
Peru	8.13	119.24
Mısır	4.65	13.78

Kaynak: Dünya Bankası Küresel Finansal Gelişim Veri Tabanı (2018)

Her ülkede birbirinden farklı sosyal, ekonomik ve toplumsal olayların yaşanması, bankacılık sistemlerinin farklı özelliklere sahip olması, ülkelerce farklı düzenlemelerin ve denetim uygulamalarının farklı sonuçlar doğurması, bankalara özgü bir takım içsel özelliklerin ülkeler arasında farklılık göstermesi gibi nedenlerle yükselen piyasa ekonomilerindeki bankalar kriz sonrası dönemde birbirlerinden farklı performans göstermiş olabileceklerdir. Bu çalışmada, tüm değişkenlerden bağımsız olarak yükselen piyasa ekonomilerinde bankacılık sektörlerinin performanslarının ne şekilde farklılaştığı araştırılacaktır.

4. Veri Seti, Metodoloji ve Analiz Sonuçları

4.1. Veri Seti

Bu çalışmada, S&P, MSCI, Nasdaq ve FTSE endekslerinden en az birine göre yükselen piyasa ekonomisi olduğu kabul edilen, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu ülkelerde faaliyet gösteren ticari bankaların 2008 krizi sonrası döneme ilişkin 10 yıllık finansal verilerini içeren bir örneklem kullanılmıştır. Bankalara ilişkin finansal veriler Orbis BankFocus veri tabanından temin edilmiştir. Verilerine ulaşılan bankalar, ilgili ülkede faaliyet gösteren ticari bankaların önemli bir kısmını içermektedir. Örnekleme yer alan bankaların sayısı, 2017 yılına ait ortalama aktif büyüklük, mevduat, özkaynak ve net kar rakamları ülke bazında Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: Örneklem Bankalarının Temel Finansal Göstergeleri

Ülke	Ülke ISO Kodu	Örneklem Banka Sayısı	Ortalama Toplam Aktif (Milyon)	Ortalama Özkaynak (Milyon)	Ortalama Mevduat (Milyon)	Ortalama Net Kar (Milyon)
Birleşik Arap Emirlikleri	ARE	24	\$28,406.29	\$4,134.62	\$21,806.95	\$452.13
Brezilya	BRA	131	\$14,399.67	\$1,360.90	\$8,307.33	\$175.29
Çekya	CZE	21	\$14,977.03	\$1,309.18	\$11,625.77	\$175.02
Çin	CHN	216	\$139,507.59	\$10,448.02	\$123,828.42	\$1,283.67
Endonezya	IDN	110	\$5,608.92	\$837.09	\$4,110.27	\$100.54
Fas	MAR	13	\$16,425.63	\$1,604.75	\$12,894.82	\$165.06
Filipinler	PHL	51	\$6,746.07	\$725.56	\$5,615.44	\$116.87
Güney Afrika	ZAF	16	\$20,531.19	\$1,740.00	\$15,553.00	\$228.07
Güney Kore	KOR	20	\$145,801.40	\$10,236.78	\$102,022.77	\$820.03
Hindistan	IND	71	\$39,222.92	\$3,026.36	\$30,844.93	-\$36.23
Katar	QAT	8	\$53,748.93	\$6,034.07	\$43,597.63	\$760.08
Kolombiya	COL	20	\$12,011.95	\$1,372.08	\$9,197.89	\$146.36
Macaristan	HUN	23	\$7,190.37	\$790.54	\$5,872.46	\$116.42
Malezya	MYS	33	\$26,231.89	\$2,633.22	\$20,433.04	\$273.18
Meksika	MEX	59	\$8,305.74	\$854.24	\$6,089.24	\$125.88
Mısır	EGY	26	\$10,070.20	\$816.50	\$8,693.88	\$149.77
Pakistan	PAK	26	\$6,468.45	\$480.56	\$5,658.85	\$52.83
Peru	PER	25	\$5,858.59	\$672.10	\$4,421.05	\$112.04
Polonya	POL	87	\$4,744.93	\$543.81	\$3,864.82	\$42.83
Romanya	ROU	21	\$4,743.25	\$527.80	\$3,978.07	\$68.54
Rusya	RUS	510	\$1,972.32	\$207.13	\$1,556.35	-\$21.39
Şili	CHL	21	\$22,780.77	\$1,957.77	\$15,272.50	\$243.60
Tayland	THA	28	\$25,939.67	\$3,448.78	\$19,348.06	\$298.18
Tayvan	TWN	48	\$38,608.60	\$2,813.94	\$35,115.05	\$215.49
Türkiye	TUR	35	\$27,653.54	\$2,942.87	\$20,930.79	\$415.17
Yunanistan	GRC	6	\$51,334.99	\$6,877.50	\$40,096.31	-\$96.10
Yükselen Piyasa Ekon.	-	1649	\$30,831.65	\$2,530.85	\$25,828.66	\$269.16

4.2. Metodoloji

Günümüzde bankaların, bankacılık sektörünün, finansal ve ekonomik sistemlerin gittikçe karmaşıklaşması sonrası tek bir ölçüt kullanılarak performans ölçümü, analiz ve değerlendirme yapılmasının yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle şirketler, kurumlar, ülkeler ya da genel ekonomi analiz edilirken birçok finansal ve ekonomik verinin bir arada kullanıldığı birleşik endekslerden yararlanılmaktadır. Bu çalışmada CAMELS analizinin temel yöntemi olan 1-5 arası ölçek kullanmak yerine banka finansal performans puanı olarak ifade edilen birleşik bir endeks değeri kullanılmıştır. CAMELS notunu yorumlamak yerine her bir CAMELS bileşeni bazında sektör ortalamalarından sapmanın incelenmesinin daha sağlıklı olacağı düşünüldüğünden bu yöntem tercih edilmiştir. Çalışmada nitel veriler kullanılmayıp sadece nicel verilere dayanılarak banka performanslarının hesaplanması bu yöntemin kullanılmasına olanak sağlamıştır. Birleşik endeks kullanılması aslında her biri birbirinden farklı performans gösteren bankaların, finansal sonuçlarına göre birbirlerinden farklı değerlere sahip olmasını sağlayabilecek, farklı finansal sonuçlara sahip bankaların 1-5 arası ölçekte aynı değeri alıp performans hesaplamasına bu şekilde katılmasının yaratacağı hataların önüne geçilebilecektir.

Banka finansal performans puanı hesaplamasında kullanılacak finansal oranlar ve performans hesaplamasında alacakları ağırlıkları tespit edilirken Tablo 1’de belirtilen konu ile ilgili daha önce yapılan çalışmalar dikkate alınmıştır. Söz konusu 25 farklı finansal oran, bu oranlara verilen ağırlıklar ve bankacılık performansı ile ilişkilerinin yönleri Tablo 6’ da gösterilmiştir.

Tablo 6: CAMELS Analizinde Kullanılacak Finansal Oranlar

Performans Bileşeni	Finansal Oran	Oran Ağırlığı	İlişkinin Yönü
Sermaye Yeterliliği (%20)	Ana Sermaye Yeterlilik Oranı (Tier 1)	25%	+
	Sermaye Yeterlilik Oranı	25%	+
	Özkaynak / Toplam Aktifler	25%	+
	Özkaynak / Mevduat ve Kısa Vadeli Fonlar	25%	+
Aktif Kalitesi (%15)	Kredi Kayıp Rezervi / Toplam Krediler	25%	-
	Kredi Kayıp Karşılığı / Net Faiz Geliri	15%	-
	Kredi Kayıp Rezervi / Takipteki Krediler	20%	+
	Sorunlu Krediler / Toplam Krediler	25%	-
	(Zarara Atılan Krediler- Tahsilatlar)/ Ortalama Brüt Krediler	15%	-
Yönetim Kalitesi (%15)	Faiz Dışı Gelirler / Ortalama Aktifler	25%	+
	Faiz Dışı Giderler / Ortalama Aktifler	25%	-
	Vergi Öncesi Olağandışı Gelirler / Ortalama Varlıklar	20%	+
	Maliyet Gelir Oranı	30%	-
Karlılık / Etkinlik (%15)	Net Faiz Marjı	25%	+
	Net Kar / Ortalama Aktifler	25%	+
	Ortalama Aktif Getirisi (ROAA)	25%	+
	Ortalama Özkaynak Getirisi (ROAE)	25%	+
Likidite (%20)	Bankalara Verilen Borç / Bankalardan Alınan Borç	20%	+
	Net Krediler / Mevduat ve Kısa Vadeli Fonlar	20%	-
	Likit Aktifler/ Mevduat ve Kısa Vadeli Fonlar	30%	+
	Likit Aktifler / (Mevduat + Krediler)	30%	+
Piyasa Risklerine Duyarlılık (%15)	Mevduat / Türev Araçlar Dışındaki Fonlar	25%	+
	Menkul Kıymetler / Toplam Aktifler	25%	-
	Aktiflerin Gerçeğe Uygun Değeri/Aktiflerin Defter Değeri	25%	+
	Alım Satım Gelirleri/Faaliyet Gelirleri	25%	-

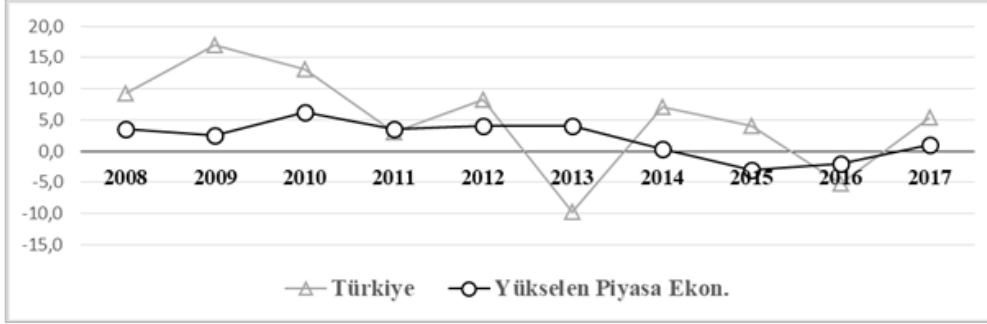
Örneklem bankaların 10 yıl ve 25 oran için elde edilen verilerinin yaklaşık %20'lik kısmı eksik veri niteliğindedir. Söz konusu veri eksikliğini gidermek için yaklaşık değer atama (imputasyon) yöntemi kullanılmıştır. Eksik verilerin yaklaşık değerler belirlenerek tamamlanması sürecinde birçok farklı yöntem kullanılabilir. Söz konusu yöntemlerin çeşitli üstünlük ve zayıflıkları bulunmaktadır. Hangi yöntemin kullanılacağı genellikle; veri eksikliğinin rastlantısal olup olmaması, eksik verilerin veri setindeki diğer veriler ile istatistiksel olarak bir ilişkisi bulunup bulunmadığı, eksik verilerin toplam veri kümesi içindeki payı gibi durumlar dikkate alınarak belirlenmektedir (Kleinke vd., 2011).

Performans puanlarının doğru bir şekilde hesaplanabilmesi için; kutu grafiği (box plot) yöntemi kullanılarak uç değerler (outliers) veri setinden temizlenmiştir. Daha sonrasında eksik verileri tamamlamak amacıyla çoklu imputasyon yöntemi uygulanmıştır. Bu iki aşamadan sonra banka finansal performans puanları aşağıda detaylı olarak anlatılan aşamalar izlenerek hesaplanmıştır.

1. Finansal performans puanının hesaplanmasında kullanılan 25 finansal oranın, analiz döneminde yer alan her yıla ait tüm örneklem ortalamaları hesaplanmış ve bu değerler ilgili finansal oranın referans değerleri olarak kabul edilmiştir.
2. Bankalara ait finansal oranlar ilgili yıl referans değerlerine bölünüp 100 ile çarpılmış ve ilgili finansal oranın endeks değerlerine ulaşılmıştır.
3. Daha sonra bulunan bu değer söz konusu finansal oranın banka finansal performansı ile korelasyonu da dikkate alınarak sapma değerler hesaplanmıştır. Sapma değerler hesaplanırken ilgili oranın banka performansı ile ilişkisi pozitif yönde ise endeks değerinden 100 çıkarılmış, negatif yönde ise 100'den endeks değeri çıkarılmıştır.
4. Her bir finansal orana verilen ağırlık ile ilgili finansal oranın sapma değeri çarpılmış ve ağırlıklı sapma değerlere ulaşılmıştır.
5. CAMELS analizinin 6 alt bileşenine ilişkin toplam ağırlıklı sapma değerler ilgili bileşeni oluşturan finansal oranların ağırlıklı sapma değerleri toplanarak hesaplanmıştır.
6. Her bir alt bileşene verilen ağırlık ile ilgili alt bileşenin toplam ağırlıklı sapma değeri çarpılıp bulunan değerler toplanarak her bir bankaya ilişkin ilgili yıl finansal performans puanı hesaplanmıştır.
7. Ülke performans puanları söz konusu ülkede faaliyet gösteren bankaların ilgili yıl performans puanlarının aritmetik ortalaması alınarak hesaplanmıştır.

4.3. Analiz Sonuçları

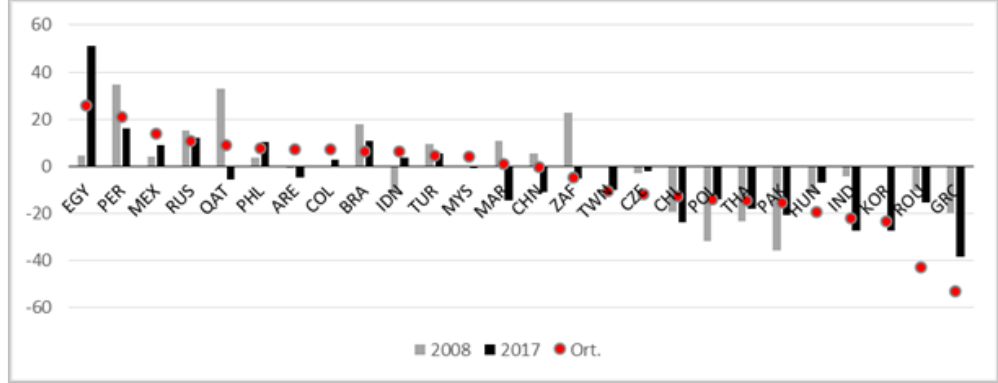
Türkiye’de, Kasım 2000 krizi sonrasında finansal kesimin yeniden yapılandırılması, sektörde denetim ve gözetimin artırılmasını sağlayacak hukuki alt yapının kurulması, sektörü istikrarsızlığa götüren kamu bankalarının mali yapılarının güçlendirilmesi gibi önlemlerle bankacılık sektörünün yapısı güçlendirilmiştir. Alınan önlemler sonucunda; Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların CAMELS analizi ile ölçümlenen performans puanları, 2008 finansal krizi döneminde yükselen piyasa ekonomileri ortalamasından daha yüksek olmuştur. Grafik 2’de yer alan banka finansal performans puanları incelendiğinde; yükselen piyasa ekonomilerindeki bankalara kıyasla Türk bankalarının 2008-2010 döneminde en iyi performanslarını sergiledikleri görülmüştür. Türk bankalarının 2011, 2013 ve 2016 yılları dışındaki tüm yıllarda yükselen piyasa ekonomilerinden daha iyi performans gösterdikleri anlaşılmıştır.

Grafik 2: Türkiye ve Yükselen Piyasa Ekonomileri Ortalama Performans Puanları

Yükselen piyasa ekonomilerinde yer alan diğer bankaların durumları incelendiğinde, Grafik 3'te görüleceği üzere; 2008 yılında orta düzeyde performans sergileyen Mısır bankalarının performanslarının 2008-2017 yılları arası dönemde performanslarının yükseldiği ve söz konusu 10 yıllık dönemde yükselen piyasa ekonomileri arasından en iyi ortalama performans puanlarına ulaştıkları, 2. sırada 2008 yılı performans puanı 2017 yılında düşmüş olan ancak yine de ortalamada diğer ülkelerden daha iyi performans puanına sahip olan Peru'nun olduğu görülmüştür. Nitekim 2018 yılında McKinsey tarafından hazırlanan raporda, Afrika kıtasındaki bankacılık sektörlerinin dünya ortalamasının çok üstünde performans gösterdikleri, Mısır bankacılık sektörünün de kıta da en yüksek performans gösteren bankacılık sektörü olduğu ifade edilmiştir (McKinsey, 2018). 2018 yılında IMF tarafından hazırlanan Peru Finansal Sektör İstikrar Değerlendirmesi raporunda ise, 4 özel bankanın sektörün %80'den fazlasını elinde bulundurduğu Peru'da bankaların sermaye yapılarının sağlam, karlılıklarının yüksek, problemlili kredilerinin düşük olduğu belirtilmiştir (IMF, 2018a). Grafik 3'te yükselen piyasa ekonomileri bankacılık sektörlerinin 2008-2017 dönemi finansal performans puan ortalamaları ile 2008 ve 2017 puanları yer almaktadır. Gösterim kolaylığı sağlaması açısından bu ve bundan sonraki grafiklerde ülke adı yerine Tablo 5'te yer alan ülke ISO kodları kullanılmıştır.

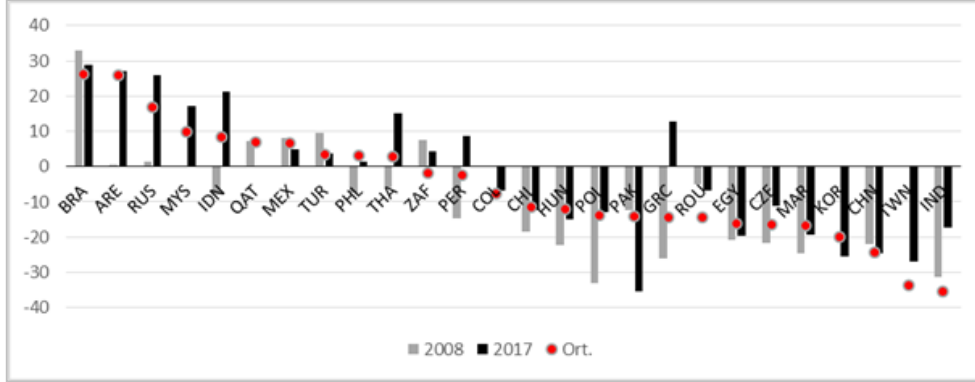
Diğer taraftan sırasıyla Yunanistan, Romanya, Güney Kore ve Hindistan bankacılık sektörlerinin, ortalama performans puanları dikkate alındığında kriz sonrası 10 yıllık dönemde en düşük performansları gösterdikleri anlaşılmaktadır. Yunanistan'ın 2008 krizinden en çok etkilenen ülkelerden biri olduğu ve Yunanistan bankalarının birçoğunun ciddi sorunlar yaşadıkları dikkate alındığında söz konusu sonucun beklenen bir sonuç olduğu kabul edilmiştir. Buna karşın, Güney Kore ve Hindistan bankalarının nispeten bu kadar düşük performans sergiledikleri bulgusu şaşırtıcı olmuştur. Türkiye, söz konusu dönemde ortalama performans puanı bakımından 26 ülke arasından 10. sırada yer almıştır.

Grafik 3: Finansal Performans Puanları

Banka finansal performansını oluşturan alt bileşenler bazında ülke bankacılık sektörleri incelenerek; hangi yönlerden birbirlerine daha fazla üstünlük sağladıkları, hangi konularda güçlü hangi konularda zayıf oldukları anlaşılabilir. Konu bu şekilde ele alındığında, yükselen piyasa ekonomileri bankacılık sektörlerinin birbirlerine kıyasla farklı boyutlarda farklı üstünlükleri oldukları görülmüştür.

Sermaye yeterliliği, bankaların mali açıdan ne kadar güçlü olduklarının en önemli göstergelerinden biridir. BASEL standartları başta olmak üzere bankacılık sektörüne yönelik düzenlemelerin birçoğunda sermaye yeterlilik konusuna fazlasıyla önem verilmektedir. Grafik 4'te yer alan ülke bazında sermaye yeterliliği performans puanları incelendiğinde; Türkiye bankacılık sektörünün Brezilya'nın ardından 2008 finansal krizine sermaye yeterliliği yönünden en güçlü ikinci ülke olarak girdiği görülmektedir. Türk bankacılık sektörünün sermaye yeterlilik puanları, incelenen 10 yıllık dönemde ortalama olarak düşüş sergilemiş ve Türkiye sermaye yeterliliği bakımından 2017 yılında 7. sırada yer almıştır. Brezilya bankacılık sektörü ise sermaye yeterliliği yönünden üstünlüğünü korumaya devam etmiştir. Brezilya, Birleşik Arap Emirlikleri ve Rusya bankaları sermaye yeterliliği bakımında 2008-2017 yılları arasında ortalama en iyi performans gösteren bankalar olmuştur.

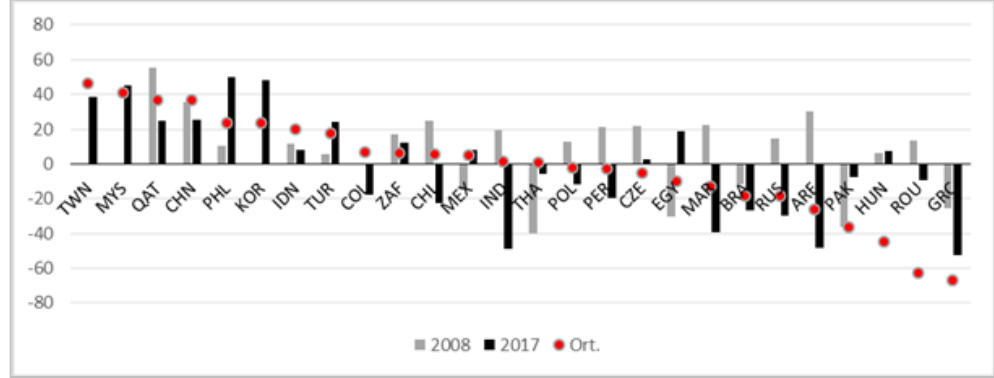
Grafik 4: Sermaye Yeterliliği Performans Puanları

Sermaye yeterliliği bakımından; Hindistan ve Çin en kötü performans sergileyen ülkeler olmuştur. Yunanistan bankaları ise, kriz sonrası dönemde en kötü performans gösteren bankalar arasında yer alırken; daha sonra Avrupa Birliği ile yapılan yapılandırma anlaşması ve özellikle 2015 yılında Türkiye’de faaliyet gösteren ve Yunanistan Ulusal Bankası’na ait olan Finansbank’ın, Katar Ulusal Bankası’na (QNB) satılması ile riskli varlıkların azalması ve bankaların sermayelerinin artması sonrası Yunanistan bankalarının sermaye yeterlilik performansları artmıştır.

Aktif kalitesi, bankaların kredilerinin risklilik durumları, kredi müşterileri tarafından geri ödemelerin zamanında yapılıp yapılmadığı, tahsilinde gecikme ya da güçlük yaşanan kredilere ilişkin bankaların yeterli karşılıkları ayırıp ayırmadıkları gibi konularda fikir veren çok önemli bir göstergedir. Grafik 5’te yer alan aktif kalitesi performans puanları incelendiğinde; Türk bankalarının aktif kalitesi endeks değerlerinin 2017 yılında 2008 yılına kıyasla artmış olduğu ve Türkiye bankacılık sektörünün bu bileşen bakımından kriz sonrası 10 yıllık dönemde yükselen piyasa ekonomileri arasında 8. sırada yer aldığı görülmektedir.

Diğer ülke bankalarının aktif kalitesi bakımından ne durumda olduğu incelendiğinde; Asya Pasifik bölgesindeki ülke bankalarının diğer yükselen piyasa ekonomilerinde faaliyet gösteren bankalara kıyasla daha iyi durumda oldukları görülmektedir. Sırasıyla Filipinler, Güney Kore, Malezya, Tayvan ve Çin bankacılık sektörleri 2017 yılında aktif kalitesi bakımından en yüksek performansları sergilemişlerdir. Yunanistan, Hindistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Fas ve Rusya ise aktif kalitesi en düşük bankacılık sektörlerine sahip ülkeler olarak sıralanmıştır.

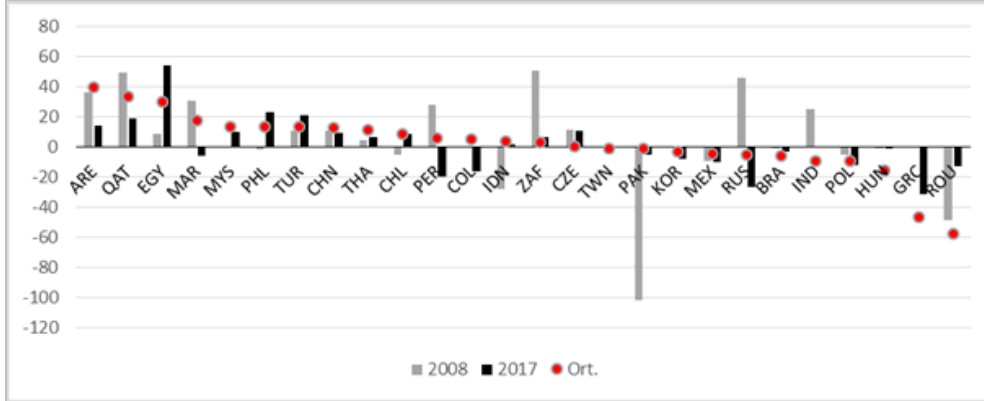
Grafik 5: Aktif Kalitesi Performans Puanı

Yönetim kalitesi, banka üst yöneticilerinin, bankanın faaliyetlerinden kaynaklanan riskleri tespit etme ve kontrol altında tutma, günlük operasyonel faaliyetleri sürdürme, pay sahiplerinin menfaatlerini koruma, bankanın mevcut yasa ve düzenlemelere uygun bir biçimde en etkin biçimde yönetilmesi hususunda bilgi sağlamaktadır. Yönetim kalitesi diğer bileşenler gibi öznel ve somut bileşenlerle ölçülmesi kolay olan bir ölçüt olmamakla birlikte bir bankanın performans ölçümünde çok önemli bir kriterdir. Bu çalışmada kullanılan finansal oranlar dikkate alınarak yönetim kalitesi ölçümlendiğinde; Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların yönetim kalitesi konusunda genel olarak yükselen piyasa ekonomileri ortalamasından daha iyi performans sergiledikleri görülmektedir.

Grafik 6’dan da görüleceği üzere; Birleşik Arap Emirlikleri, Katar ve Mısır’da faaliyet gösteren bankalar yönetim kalitesi bakımından nispeten iyi performans gösteren bankalar olmuşlardır. Söz konusu ülkelerin yönetim kalitesi bakımından daha iyi performans göstermelerinin, yönetim kalitesi göstergesinin faiz dışı gelir ve giderler baz alınarak hesaplanmış olması ve faizin yasak olduğu İslam Hukuku ile yönetilen ülkelerde faiz dışı gelirlerin nispeten daha fazla olmasından kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir.

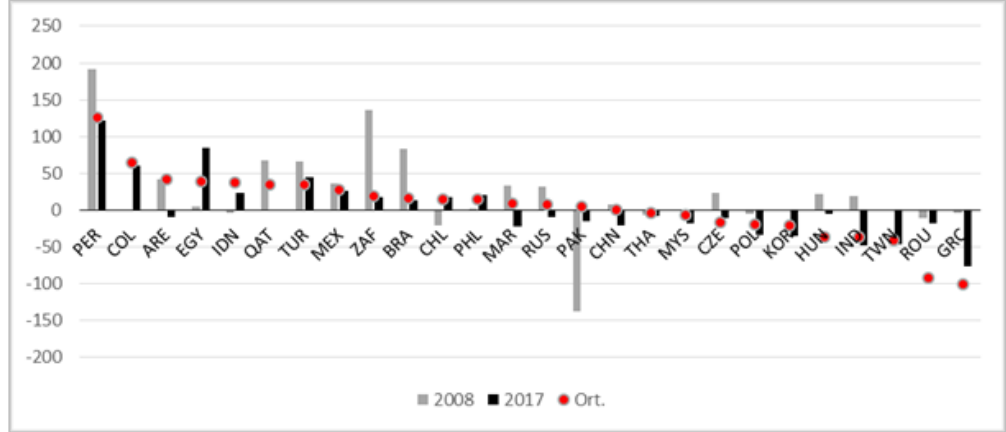
Avrupa ülkeleri olan Romanya, Yunanistan, Macaristan ve Polonya’da faaliyet gösteren bankalar yönetim kalitesi bakımından da en kötü performans gösteren bankalar olmuşlardır. 2008 yılında diğer yükselen piyasa ekonomilerine kıyasla iyi performans gösteren Rusya ve Peru’da faaliyet gösteren bankalar ise yönetim kalitesi bakımından incelenen 10 yıllık dönemde değer kaybetmiş ve 2017 itibarıyla Yunanistan ile en alt sıralarda yer almışlardır.

Grafik 6: Yönetim Kalitesi Performans Puanı

Bankaların performans değerlendirmeleri yapılırken en fazla kullanılan göstergeler bankanın karlılık oranlarıdır. Karlılık/etkinlik ölçümü bankanın faaliyetlerinden ne derece kar sağladığını göstermesi açısından önemlidir. Grafik 7’de yer alan karlılık/etkinlik performans puanları incelendiğinde; Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların karlılık bakımından yükselen piyasa ekonomileri ortalamasından daha iyi performans gösterdikleri anlaşılmaktadır. Türkiye bankacılık sektörü 26 ülke arasından; 2008 yılında karlılık bakımında 5. sırada, 2017 yılında 4. sırada, 10 yıllık dönemde ise 7. sırada yer almıştır. Çağıl (2011) tarafından yapılan çalışmada da tespit edildiği üzere, sağlıklı bir kredi politikası uygulandığı için kredi takip oranları kriz döneminde çok düşük seviyelerde olan Türk bankaları, diğer ülkelerde faaliyet gösteren bankalara oranla daha iyi bir performans göstermiş ve kriz döneminde bile karlılık ve büyümelerini devam ettirebilmişlerdir.

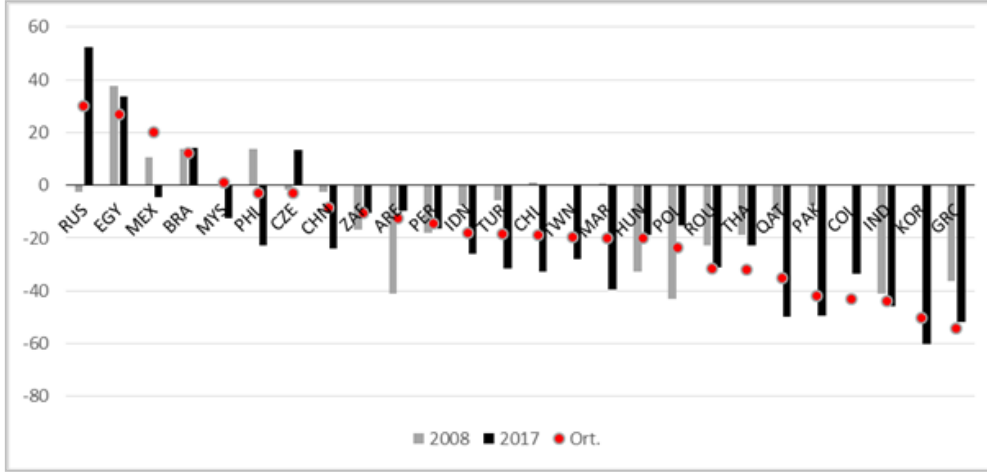
Peru’da faaliyet gösteren bankalar tüm yıllarda en yüksek karlılık/etkinlik performansına sahip bankalar olmuşlardır. 2008 yılında karlılık konusunda çok düşük performans gösteren Mısır bankaları, kriz sonrası 10 yıllık dönemde karlılıklarını arttırmış ve Peru ile birlikte 2017 yılında en yüksek karlılık puanlarına ulaşmışlardır. Buna karşın söz konusu 10 yıllık dönemde; Yunanistan, Romanya, Tayvan ve Hindistan’da faaliyet gösteren bankalar karlılık performansları bakımında diğer yükselen piyasa ekonomilerine kıyasla kötü performans sergilemişlerdir.

Grafik 7: Karlılık/Etkinlik Performans Puanı

Likidite, bankaların durgunluk, daralma ya da kriz gibi beklenmedik ekonomik durumlarda borçlarını ödeyebilme ve faaliyetlerini devam ettirebilme yetkinliklerini gösteren önemli performans ölçütüdür. Kısa dönemde bankaların olumsuz performans sergilemesi, temerrüde düşmesi ya da iflası genellikle beklenmedik piyasa koşullarında yeterli likit varlığı sağlayamamalarından ve borçlarını ödeyememelerinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle likidite bir bankanın kısa dönemdeki performansını gösteren en önemli ölçütlerden birisidir. Grafik 8'de yer alan sonuçlar incelendiğinde; Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların en kötü performans gösterdikleri iki konudan birinin likidite konusu olduğu anlaşılmaktadır. 2008 yılında yükselen piyasa ekonomileri ortalamasına yakın likidite düzeylerine sahip olan Türkiye bankaları, daha sonraki dönemde likidite yönünden gittikçe zayıflamışlardır. Söz konusu performans ölçütü, yükselen piyasa ekonomilerindeki bankaların beklenmedik piyasa koşullarına Türk bankalarına oranla daha hazır oldukları izlenimi vermektedir.

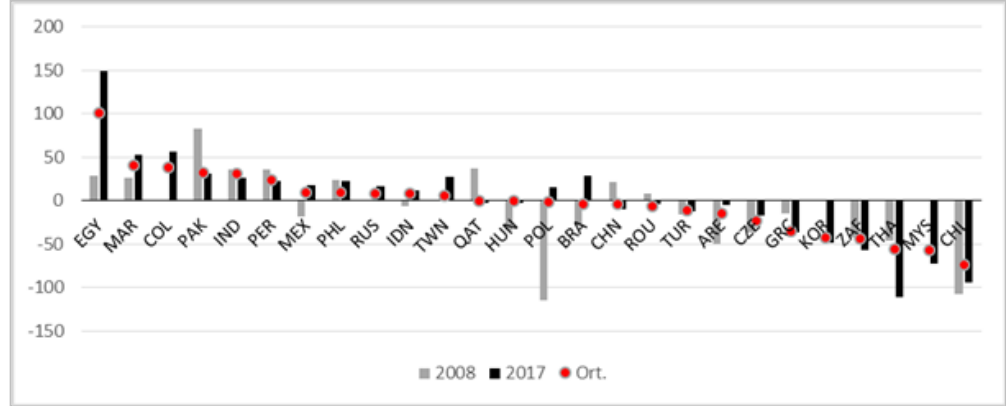
Rusya, Mısır, Meksika ve Brezilya bankaları likidite yönünden 10 yıllık dönemde ortalama olarak en yüksek performans gösteren bankalar olmuşlardır. 2008-2017 yılları arası dönemde likidite oranları ciddi bir biçimde artış gösteren Rusya bankacılık sektörü, 2017 yılında likidite yönünden ilk sırada yer almıştır. Yunanistan, Güney Kore ve Hindistan bankacılık sektörleri ise 10 yıllık dönem ortalaması dikkate alındığında en düşük likidite performansına sahip sektörler olarak sıralanmışlardır.

Grafik 8: Likidite Performans Puanı

Piyasa riskine duyarlılık, bankaların faiz oranı, kur, enflasyon, hisse senedi fiyatları gibi değişkenlerde meydana gelen değişimlerden ne derece etkileneceğini gösteren önemli bir ölçüttür. CAMELS analizinin ilk uygulamalarında yer almayan piyasa risklerine duyarlılık ölçütü, bankaların piyasalarda meydana gelen dışsal faktörlerden çok fazla etkilendiğinin görülmesi sonrası banka performans ölçümünde dikkate alınan bir ölçüt halini almıştır. Grafik 9'da yer alan sonuçlar ışığında Türkiye bankacılık sektörünün piyasa risklerine duyarlılık konusundaki durumu incelendiğinde, yükselen piyasa ekonomileri ortalamasından daha düşük performans gösterdiği görülmektedir.

Piyasa risklerine duyarlılık konusunda; sırasıyla Mısır, Fas, Kolombiya ve Pakistan bankacılık sektörlerinin en iyi performans puanlarına ulaştıkları görülmektedir. Mısır dışındaki söz konusu 3 ülkenin neredeyse CAMELS analizinin diğer 5 bileşeninin tamamında diğer yükselen piyasa ekonomilerinden daha düşük performans göstermelerine karşın piyasa risklerine duyarlılık konusunda en yüksek performans puanlarına ulaşmış olmaları şaşırtıcı bir sonuç olmuştur. Sırasıyla Şili, Malezya ve Tayland piyasa risklerine duyarlılık bakımından en kötü performans sergileyen ülkeler olmuşlardır.

Grafik 9: Piyasa Risklerine Duyarlılık Performans Puanı

Bu çalışmada bankaların finansal performans göstergesi olarak kullanılan finansal performans puanının (skor) ülke bankacılık sektörlerine ilişkin doğru sonuçlar verip vermediği söz konusu puanların Dünya Bankası tarafından yayınlanan Küresel Finansal Gelişim (Global Financial Development) raporunda⁴ yer alan ülkelere ilişkin ilgili yıllar aktif getiri oranı (roa), özkaynak getiri oranı (roe), maliyet gelir oranı (cost_income), bankacılık sektörüne ilişkin Z skoru (z_score), takipteki kredilerin toplam kredilere oranı (npl), ana sermaye yeterlilik oranı (tier1) ve likit aktiflerin toplam mevduat ve kısa vadeli fonlara oranı (liquids_deposits) göstergeleri korelasyonu incelenmiştir.

Tablo 7: CAMELS Performans Puanlarının Seçilmiş Göstergelerle Korelasyonu

	skor	roa	roe	cost_income	z_score	npl	tier1	liquids_deposits
skor	1,0000							
roa	0,7152	1,0000						
roe	0,6604	0,8609	1,0000					
cost_income	-0,2098	-0,3807	-	1,0000				
z_score	0,4184	0,2401	0,2596	-0,3733	1,0000			
npl	-0,5055	-0,4949	-	0,3392	-0,1842	1,0000		
tier1	0,3461	0,3527	0,2238	-0,0779	-0,0474	-0,0939	1,0000	
liquids_deposits	0,5048	0,1706	0,1305	0,2751	0,1932	-0,1361	0,2184	1,0000

⁴ Dünya Bankası tarafından 2012 yılından beri yayınlanmakta olan rapor, finans alanında küresel ölçekte oldukça geniş bir veri seti sunmaktadır. Finansal sektörün uzun dönemli gelişimini odak noktası olarak ele alan raporun içeriğindeki verilere Dünya Bankası internet sitesinden (<https://www.worldbank.org/en/publication/gfdr/data>) erişilebilmektedir.

Tablo 7’de yer alan analiz sonuçları incelendiğinde; bu çalışmada hesaplanan banka performans puanı ile aktif getiri oranı, özkaynak getiri oranı, z skoru, ana sermaye yeterlilik oranı ve likit aktiflerin toplam mevduat ve kısa vadeli fonlara oranı arasında beklendiği gibi pozitif korelasyon olduğu görülmektedir. Banka performans puanı ile maliyet gelir oranı ve takipteki kredilerin toplam kredilere oranı arasında ise yine beklendiği gibi negatif korelasyon hesaplanmıştır. Korelasyon işaretlerinin beklendiği yönde ve korelasyonların yüksek çıkması bu çalışmada kullanılan örneklemin söz konusu ülkelerdeki bankacılık sektörünü iyi yansıtabilecek kapsam ve doğrulukta olduğunu göstermektedir.

5. Değerlendirme ve Sonuç

Türkiye’nin de yaptığı gibi, 1980’li yılların sonlarına doğru finansal serbestleşmeye ve kambiyo rejimleri üzerinde yasal düzenlemelerin gevşetilmesine (deregulation) giderek ulusal mali piyasalarını uluslararası sermayeye açan ülkeler yükselen piyasa ekonomilerini oluşturmaktadır (İspiroğlu ve Taş, 2017). Yükselen piyasa ekonomileri; diktatörlükten serbest piyasa ekonomisine geçiş yapan, ekonomik özgürlüklerini arttıran, küresel piyasalar ve diğer yükselen piyasa ekonomileri ile kademeli olarak entegre olan, orta sınıfa genişleyen, yaşam standartları yükselen, sosyal istikrar ve hoşgörünün yanı sıra uluslararası kuruluşlarla iş birliğini de arttıran ülkeler olarak tanımlanmaktadır. Farklı kişi ya da kuruluşlarca yükselen piyasa ekonomisi olarak tanımlanan ülkeler, her ne kadar bazı ortak özelliklerinden dolayı aynı grup içerisinde ele alınsa da gerek ekonomik gerekse de finansal anlamda çeşitli farklılıklar göstermektedirler (Kvint, 2010).

Bu çalışmada 2008 finansal krizi sonrası dönemde yükselen piyasa ekonomisi kabul edilen 26 ülkenin bankacılık sektörlerinin nasıl performans sergiledikleri analiz edilmiştir. 2008-2017 yılları arasını kapsayan 10 yıllık dönemde özellikle Türkiye bankacılık sektörünün diğer yükselen piyasa ekonomilerine kıyasla nasıl performans gösterdiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulgulara göre; Türkiye bankacılık sektörünün diğer yükselen piyasa ekonomilerinin birçoğuna göre 2008 krizine daha hazırlıklı olduğu ve kriz sonrası dönemde bankacılık sisteminin güvenilirliğini koruduğu anlaşılmıştır. 2008 krizine yüksek sermaye yeterlilik oranları ile giren Türk bankalarının krizden çok az derecede etkilendiği yönündeki bulgularımız Güney ve Iğın (2015) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları ile tutarlıdır.

Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların 2008 yılında diğer yükselen piyasa ekonomilerine göre karşılaştırmalı üstünlükleri sermaye yeterliliği, yönetim kalitesi ve karlılık/etkinlik konularında olmuştur. CAMELS analizinin diğer 3 boyutunda ise Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların ilgili yıllarda ortalama performansları yükselen piyasa ekonomilerinin ortalamasına yakın seyretmiştir. 2017 yılında ise aktif kalitesi, yönetim kalitesi ve

karlılık/etkinlik boyutları Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların karşılaştırmalı üstünlük sağladıkları özellikleri olmuştur. Likidite ve piyasa risklerine duyarlılık konularında Türkiye bankacılık sektörü, 2008-2017 yılları arası dönemde karşılaştırmalı olarak kötü bir performans göstermiştir.

Yükselen piyasa ekonomisi diğer ülkelerin bankacılık sektör performansları karşılaştırıldığında ise sırasıyla; Mısır, Peru, Meksika, Rusya ve Katar bankalarının kriz sonrası 10 yıllık dönemde ortalama olarak en yüksek performans sergileyen ülke bankaları oldukları anlaşılmıştır. Yunanistan, Romanya, Güney Kore, Hindistan ve Macaristan ise sırasıyla bankacılık performans puanlarına sahip ülkeler olarak sıralanmışlardır. Türkiye ortalama finansal performans puanı bakımından 26 ülke arasında 11. sırada yer almıştır.

Finansal performans puanını oluşturan, CAMELS analizi alt bileşenleri bakımından bankacılık sektörleri karşılaştırıldığında; sermaye yeterliliği bakımından kriz sonrası dönemde sırasıyla Brezilya, Birleşik Arap Emirlikleri ve Rusya’nın ön sıralarda olduğu, Asya Pasifik ülkeleri olan Hindistan, Tayvan, Çin ve Güney Kore’nin ise en kötü puanlara sahip oldukları görülmüştür. Tayvan, Malezya, Katar ve Çin aktif kalitesi bakımından en güçlü bankacılık sektörlerine sahip oldukları, Avrupa ülkeleri olan Yunanistan, Romanya ve Macaristan bankacılık sektörlerinin ise bu bileşen bakımından oldukça kötü durumda oldukları anlaşılmıştır.

Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde yer alan ve İslam Hukuku ile düzenlenen Birleşik Arap Emirlikleri, Katar ve Mısır bankacılık sektörlerinin yönetim kalitesi puanlarının yüksek olduğu, Romanya, Yunanistan ve Macaristan bankalarının ise aktif kalitesi gibi yönetim kalitesi bakımından da kötü durumda oldukları tespit edilmiştir. Yunanistan, Romanya ve Macaristan’a ek olarak Tayvan ve Hindistan’da da bankaların karlılık oranları incelenen dönemde düşük seyretmişken; Peru, Kolombiya, Birleşik Arap Emirlikleri ve Mısır’da bankacılık sektörleri karlılık bakımından nispeten iyi performans göstermişlerdir.

Rusya, Mısır ve Meksika bankacılık sektörleri likidite bakımından, Mısır, Fas ve Kolombiya ise piyasa risklerine duyarlılık bakımından iyi performans gösteren ülkeler olarak sıralanmışlardır. Yunanistan, Güney Kore ve Hindistan’da bankaların likidite oranlarının kriz sonrası 10 yıllık dönemde nispeten düşük seyrettiği, Şili, Malezya ve Tayland bankacılık sektörlerinin ise ilgili dönemde piyasa risklerine duyarlılık bakımından kötü performans sergiledikleri tespit edilmiştir.

ABD Merkez Bankası’nın 2008 finansal krizi sonrası 0-0.25 bandına düşürdüğü faiz oranlarını, 2015 Aralık itibarıyla tekrar arttırmaya başlaması ve 2019 başı itibarıyla 2.25-2.50 seviyesine çekmiş olması, kriz döneminde çok ciddi fon girişi olan yükselen piyasa

ekonomilerinden fon çıkışlarının başlamasına neden olmuştur. Kriz sonrası dönemde yaşanan fon girişleri ile hızlı ve kontrolsüz bir şekilde büyüyen yükselen piyasa ekonomilerinin, faiz artışı ile yaşanmaya başlayan fon çıkışlarından kaynaklı olarak kırılganlıkları artmıştır. 2020 yılında tüm dünyada etkisini göstermeye başlayan Covid 19 salgınının neden olduğu resesyonun da yükselen piyasa ekonomilerini olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir. Salgın dönemi ve sonrasında küresel ekonomide yaşanacak değişimlerin, benzer özellikleri nedeniyle aynı grupta değerlendirilen yükselen piyasa ekonomileri üzerindeki etkilerinin farklı olabileceği düşünülmektedir. Parasal genişlemenin olduğu, doğrudan ve dolaylı yatırımların gelişmekte olan ülkelere yöneldiği kriz sonrası dönemde performanslarını artıran ve bankacılık sektörlerini nispeten daha sağlam duruma getiren Mısır, Meksika, Filipinler gibi ülkelerin yaşanacak gelişmelere daha hazırlıklı oldukları, söz konusu dönemde bankacılık performanslarını düşüren Yunanistan, Romanya, Hindistan gibi ülkelerin ise önemli olumsuzluklar yaşayacakları düşünülmektedir.

Elde edilen bulgular doğrultusunda; Türk bankalarının kısa dönemli şoklar karşısında yaşayabilecekleri olumsuzlukları göz önünde bulundurarak likidite yönünden güçlendirilmelerinin önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Karlılık, aktif kalitesi ve sermaye yeterliliği gibi güçlü noktaların ise korunmasının Türk bankalarına karşılaştırmalı üstünlük sağlayacağı kanaatine varılmıştır. Ayrıca BDDK ve ilgili diğer idari otoritelerin Türkiye Bankacılık Sektörü'nün zayıf performans gösterdiği noktalarda, görece daha iyi performans gösteren ülkelerin iyi uygulamalarını araştırarak uygun yaklaşımları hayata geçirmeleri yararlı olacaktır.

Bu çalışmada uygulanan yaklaşım ve elde edilen sonuçlar; yatırımcılar/kreditörler, düzenleyici/denetleyici otoriteler ve araştırmacılar açısından yararlı olabilecektir. Yatırımcılar ve kreditörler, yükselen piyasa ekonomileri bankacılık sektörlerinin nispeten güçlü ve zayıf yönlerini gösteren sonuçları kullanarak yatırım ve kredi politikalarını daha doğru bir şekilde belirleyebileceklerdir. Düzenleyici ve denetleyici otoriteler, kendi ülke bankacılık sektörleri ve benzer ülke bankacılık sektörlerinin karşılaştırmalı üstünlük ve zayıflıklarını tespit ederek iyi ülke uygulamalarını örnek alabileceklerdir. Yükselen piyasa ekonomisi ülkelerin bankacılık sektörlerini karşılaştıran bu tür bir çalışma olmadığından, bu çalışmada benimsenen yöntem ve elde edilen bulgular diğer araştırmacılara ışık tutabilecektir.

KAYNAKÇA

- AKHİSAR, İlyas, TUNAY, K. Batu ve Necla TUNAY; (2015), “The Effects of Innovations on Bank Performance: The Case of Electronic Banking Services”, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 195, pp. 369-375.
- ARSLAN COŞKUN, Özge ve Mehmet Hasan EKEN; (2015), “2001 ve 2008 Krizlerinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkilerinin Karşılaştırılması”, *Maliye Finans Yazıları*, 29, ss. 105-130
- AVKIRAN, Necmi; (1994), “Developing an Instrument to Measure Customer Service Quality in Branch Banking”, *International Journal of Bank Marketing*, 12(6), pp. 10-18.
- BAĞCI, Haşim ve Ömer Faruk RENÇBER; (2014), “Kamu Bankaları ve Halka Açık Özel Bankaların PROMETHEE Yöntemi ile Kârlılıklarının Analizi”, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), ss. 39-47.
- BARTH, James R., CAPRIO, Gerard and Ross LEVINE; (2001), “Bank Regulation and Supervision: What Works Best?”, *World Bank Publications*, Cambridge.
- BARTH, James R., LIN, Chen, MA, Yue, SEADE, Jesus and Frank M. SONG; (2013), “Do Bank Regulation, Supervision and Monitoring Enhance or Impede Bank Efficiency?”. *Journal of Banking ve Finance*, 37(8), pp. 2879-2892.
- BASHIR, Abdel-Hameed M.; (2001), “Assessing the Performance of Islamic Banks: Some Evidence from the Middle East”, *Topics in Middle Eastern and North African Economies*, 3.
- BDDK; (2004), “Bankacılık Sektörü Değerlendirme Raporu”, Ankara
- BDDK; (2012), “Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu”, Ankara
- BECK, Thorsten; DEMİRGÜÇ-KUNT, Aslı and Ross LEVINE; (1999), “A New Database on Financial Development and Structure”, *The World Bank*.
- BEKTAŞ, Hakan; (2013), “Türk Bankacılık Sektöründe Etkinlik Analizi”, *Sosyoekonomi*, 19(19), ss. 277-294.
- BLANCHARD, Olivier, DAS, Mitali and Hamid FARUQEE; (2010), “The Initial Impact of the Crisis on Emerging Market Countries”, *Brookings Papers on Economic Activity*, pp. 263-323.

- BUSSIERE, Matthieu, DELLE CHIAIE, Simona and Tuomas A. PELTONEN; (2014), “Exchange Rate Pass-through in the Global Economy: the Role of Emerging Market Economies”, IMF Economic Review, 62(1), pp.146-178.
- ÇAĞIL, Gülcan; (2011), “2008 Küresel Kriz Sürecinde Türk Bankacılık Sektörünün Finansal Performansının Electre Yöntemi İle Analizi”, Maliye Finans Yazıları, 1(93), ss.59-86.
- ÇALIŞKAN, Emre ve Eren TAMER; (2016), “Bankaların Performanslarının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemiyle Değerlendirilmesi”, Ordu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 6(2), ss. 85-107.
- ÇETİN, Ali Cüneyt ve İbrahim Anıl BITIRAK; (2010), “Banka Karlılık Performansının Analitik Hiyerarşi Süreci ile Değerlendirilmesi: Ticari Bankalar ile Katılım Bankalarında Bir Uygulama”, Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 2(2), ss.75-92.
- CHRISTOPOULOS, Apostolos G., MYLONAKIS, John and Paylos DIKTAPANIDIS; (2011), “Could Lehman Brothers' Collapse be Anticipated? An Examination Using CAMELS Rating System”, International Business Research, 4(2), pp. 11-19.
- ÇİNKO, Murat ve Emin AVCI; (2008), “CAMELS Derecelendirme Sistemi ve Türk Ticari Bankacılık Sektöründe Başarısızlık Tahmini”, BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi, 2(2), ss. 25-48.
- COLE, Rebel A. and Jeffery W. GUNTHER; (1995), “Separating the Likelihood and Timing of Bank Failure”, Journal of Banking & Finance, 19(6), pp.1073-1089.
- COLE, Rebel A. and Jeffery W. GUNTHER; (1998), “Predicting Bank Failures: a Comparison of on-and off-site Monitoring Systems”, Journal of Financial Services Research, 13(2), pp.103-117.
- DEMİRĞÜÇ-KUNT, Aslı and Harry HUIZINGA; (1999), “Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Some International Evidence”, The World Bank Economic Review, 13(2), pp. 379-408.
- DEMİRĞÜÇ-KUNT, Aslı and Leora KLAPPER; (2012), “Measuring Financial Inclusion: The Global Findex Database”, World Bank Policy Research Working Paper, 6025.
- DERVİZ, Alexis and Jiří PODPIERA; (2008), “Predicting Bank CAMELS and S&P Ratings: The Case of the Czech Republic”, Emerging Markets Finance and Trade, 44(1), pp.117-130.

- DEYOUNG, Robert and Tara RICE; (2004), “Noninterest Income and Financial Performance at US Commercial Banks”. *Financial Review*, 39(1), pp. 101-127.
- DİNÇER, Hasan, GENÇER, Gülşah, ORHAN, Nazife and Kevser ŞAHİNBAŞ; (2011), “A Performance Evaluation of the Turkish Banking Sector After the Global Crisis via CAMELS Ratios”, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 24, pp. 1530-1545.
- DİNÇER, Hasan, YÜKSEL, Serhat and Ümit HACIOĞLU; (2015), “CAMELS-based Determinants for the Credit Rating of Turkish Deposit Banks”, *International Journal of Finance & Banking Studies*, 4(4), pp. 1-17.
- DOUMPOS, Michael and Constantin ZOPOUNIDIS; (2010), “A Multicriteria Decision Support System for Bank Rating”, *Decision Support Systems*, 50(1), pp. 55-63.
- DÜNYA BANKASI; (2018), “Küresel Finansal Gelişim Veri Tabanı. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/15498>.
- DÜNYA BANKASI; (2019), “Bank Regulation and Supervision Survey”. <https://www.worldbank.org/en/research/brief/BRSS>, 09.05.2020.
- FINK, Gerhard, HAISS, Peter R. and Goran VUKSIC; (2005), “Importance of Financial Sectors for Growth in Accession Countries”, *Conference on European Economic Integration (CEEI)*, Vienna.
- GAVUROVA, Beata, BELAS, Jaroslav, KOCISOVA, Kristina and Tomas KLIESTIK; (2017), “Comparison of Selected Methods for Performance Evaluation of Czech and Slovak Commercial Banks”, *Journal of Business Economics and Management*, 18(5), pp. 852-876.
- GHAZAVI, Masoud ve Sema BAYRAKTAR; (2018), “Performance Analysis of Banks in Turkey Using Camels Approach Case Study: Six Turkish Banks During 2005 to 2016”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(2), ss.847-874.
- GÜNEY, Selami ve Kübra S. ILGIN; (2015), “Finansal Krizlerin Bankaların Performanslarına Etkisi: Türk Mevduat Bankalarında Camels Modelinin İncelenmesi Ve Örnek Bir Uygulama”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3), ss. 303-331.
- GÜNSEL, Nil; (2005), “Financial Ratios and the Probabilistic Prediction of Bank Failure in North Cyprus”, *Editorial Advisory Board e*, 18(2), pp. 191-200.

- HAYS, Fred H., DE LURGIO, Stephen A. and Arthur H. GILBERT; (2009), "Efficiency Ratios and Community Bank Performance", *Journal of Finance and Accountancy*, 1(1), pp. 1-15.
- HEMPEL, George H. and Donald G. SIMONSON.; (1999), *Bank Management: Text and Cases*. Wiley, New York.
- HO, Chien-Ta and Dauw-Song ZHU; (2004), "Performance Measurement of Taiwan's Commercial Banks", *International Journal of Productivity and Performance Management*, 53(5), pp. 425-434.
- IMF; (2018a), "Peru: Financial Sector Stability Assessment". *International Monetary Fund Staff Country Reports. RePEc:imf:imfscr:18/238*.
- IMF; (2018b), "World Economic Outlook Database", <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2018/02/weodata/download.aspx>, 12.12.2018.
- IMF; (2018c). "Financial Access Survey (FAS)", <http://data.imf.org/?sk=e5dcab7e-a5ca-4892-a6ea-598b5463a34c&sId=1412015057755>, 04.01.2019.
- KANDEMİR, Tuğrul ve Hilal KARATAS; (2016), "Ticari Bankaların Finansal Performanslarının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile İncelenmesi: Borsa İstanbul'da İşlem Gören Bankalar Üzerine Bir Uygulama (2004-2014)", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(7), ss. 1766-1776.
- KAPLAN, Robert S.; (2009), "Conceptual Foundations of the Balanced Scorecard", *Handbooks of Management Accounting Research*, 3, pp. 1253-1269.
- KARR, John; (2005), "Performance Measurement in Banking: Beyond ROE", *Journal of Performance Management*, 18(2), pp. 56-70.
- KAYA, Yasemin T.; (2001), "Türk Bankacılık Sektöründe CAMELS Analizi", *Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu MSPD Çalışma Raporu*, 6, ss. 1-20
- KLEINKE, Kristian; STEMMLER, Mark, REINECKE, Jost and Friedrich LOSEL; (2011), "Efficient Ways to Impute Incomplete Panel Data", *AStA Advances in Statistical Analysis*, 95(4), pp. 351-373.
- KVINT, Vladimir; (2010), *The Global Emerging Market: Strategic Management and Economics*. New York: Routledge.

- KWAN, Simon H.; (2003), “Operating Performance of Banks among Asian Economies: An International and Time Series Comparison”, *Journal of Banking ve Finance*, 27(3), pp. 471-489.
- LEVINE, Ross; (2005), “Finance and Growth: Theory and Evidence”, *Handbook of Economic Growth*, 1, pp. 865-934.
- LEVINE, Ross; LOAYZA, Norman and Thorsten BECK; (2000), “Financial Intermediation and Growth: Causality and Causes”, *Journal of Monetary Economics*, 46(1), pp. 31-77.
- LEVINE, Ross and Sara ZERVOS; (1998), “Stock Markets, Banks, and Economic Growth”, *American Economic Review*, pp. 537-558.
- LIU, Jie and Witsaroot PARIYAPRASERT; (2014), “Determinants of Bank Performance: The Application of the CAMEL Model to Banks Listed in China’s Stock Exchanges from 2008 to 2011”, *AU-GSB e-JOURNAL*, 7(2), pp.80-95.
- McKinsey; (2018), “Roaring to Life: Growth and Innovation in African Retail Banking”, *McKinsey & Company Global Banking Report*.
- MERCAN, Muhammet; REISMAN, Arnold; YOLALAN, Reha and Ahmet B. EMEL; (2003), “The Effect of Scale and Mode of Ownership on the Financial Performance of the Turkish Banking Sector: Results of a DEA-based Analysis”, *Socio-Economic Planning Sciences*, 37(3), pp. 185-202.
- MUHMAD, Siti Nurain and Hafiza Aishah HASHIM; (2015), “Using the Camel Framework in Assessing Bank Performance in Malaysia”, *International Journal of Economics, Management and Accounting*, 23(1), pp.109-127.
- NACEUR, Sami B. and Mohammed OMRAN; (2011), “The Effects of Bank Regulations, Competition, and Financial Reforms on Banks' Performance”, *Emerging Markets Review*, 12(1), pp. 1-20.
- PETKOVSKI, Mihail and Jordan KJOSEVSKI; (2014), “Does Banking Sector Development Promote Economic Growth? An Empirical Analysis for Selected Countries in Central and South Eastern Europe”, *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 27(1), pp. 55-66.
- POGHOSYAN, Tigran and Martin CIHAK; (2009), “Distress in European Banks: An Analysis Based on a New Dataset”, *IMF Working Paper*.

- ROMAN, Angela and Alina C. SARGU; (2013), “Analysing the Financial Soundness of the Commercial Banks in Romania: An Approach Based on the CAMELS Framework”, *Procedia Economics and Finance*, 6, pp. 703-712.
- ROSE, Peter and Sylvia C. HUDGINS; (2006), *Bank Management and Financial Services*, The McGraw– Hill, New York.
- ROSTAMI, Malihe; (2015), “Determination of Camels Model on Bank's Performance”, *International Journal of Multidisciplinary Research and Development*, 2(10), pp. 652-664.
- SALHUTERU, Fentje and Fransina WATTIMENA; (2015), “Bank Performance with CAMELS Ratios Towards Earnings Management Practices In State Banks and Private Banks”, *Advances in Social Sciences Research Journal*, 2(3), pp. 301-314.
- ŞEN, Ali ve Süleyman SOLAK; (2011), “Ticari Bankacılık Sektörünün CAMELS Analizi: Türkiye Örneği”, *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 48(554), ss.51-70.
- TUNAY, K. Batu and İlyas AKHİSAR; (2015), “Performance Evaluation and Ranking of Turkish Private Banks Using AHP and TOPSIS”, In *Management International Conference*, pp. 251-258.
- WACHTEL, Peter; (2001), “Growth and Finance: What Do We Know and How Do We Know It?”, *International Finance*, 4(3), pp. 335-362.
- WIRNKAR, Alphonsius D. and Muhammad TANKO; (2008), “CAMELS and Banks Performance Evaluation: The Way Forward”, *Available at SSRN 1150968*.
- YALÇINER, Damla ve Meltem KARAATLI; (2018), “Mevduat Bankası Seçimi Sürecinde Topsis ve Electre Yöntemlerinin Kullanılması”, *Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences*, 23(2), ss. 401-423.
- YILDIRIM, Bahadır F. ve Ebru DEMİRCİ; (2017), “Banka Performansının TOPSIS-M Uygulaması İle Değerlendirilmesi”, *Söke İşletme Fakültesi Priene Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), ss. 35-48.